

ΑΠΟ ΤΟ ΞΥΛΟ ΣΤΗΝ ΠΕΤΡΑ

Η εξέλιξη του θεατρικού οικοδομήματος στην αρχαιότητα

Συντονισμός έργου: Μαρία Λαγογιάννη, Δρ Αρχαιολόγος
Σουζάνα Χούλια-Καπελώνη, Αρχαιολόγος

Σχεδιασμός περιεχομένου - γενική επιμέλεια: Έλενα Μπαζίνη, Αρχαιολόγος

Γραφιστική - καλλιτεχνική επιμέλεια: Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας

Κείμενα: Μαρία Αγγελάκου, Αρχαιολόγος

Ηλεκτρονική επεξεργασία: Ειρήνη Σταυριανού, Γραφίστας

Παιδαγωγική επιμέλεια: Χρύσα Αθιανού, Εκπαιδευτικός

Διορθώσεις κειμένων: Βιολέττα Ζεύκη, Αρχαιολόγος - Μεταφράστρια

ISBN: 978-960-386-225-3

©2015 Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων
Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Διεύθυνση Μουσείων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας
Θεμιστοκλέους 5, 106 77
E-mail: dm@culture.gr

Απαγορεύεται η οποιαδήποτε μερική ή ολική ανατύπωση χωρίς την άδεια του εκδότη

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ	6
ΚΕΦ. 1 Η μορφή και τα μέρη του θεάτρου	7
ΚΕΦ. 2 Οι πρώτες παραστάσεις και τα πρώτα θεατρικά οικοδομήματα	10
ΚΕΦ. 3 Το θέατρο στα ελληνιστικά χρόνια (336-31 π.Χ.)	14
ΚΕΦ. 4 Το θέατρο στα ρωμαϊκά χρόνια (30 π.Χ.-324 μ.Χ.)	18
ΚΕΦ. 5 Οι μηχανισμοί του ελληνικού θεάτρου	22
ΚΕΦ. 6 Η εικόνα και ο ήχος στα αρχαία θέατρα	24
ΤΟ ΩΔΕΙΟ	26
ΚΕΦ. 7 Οι χώροι, η χρήση και η μορφή τους	27
ΚΕΦ. 8 Το ωδείο των κλασικών χρόνων	28
ΚΕΦ. 9 Το ωδείο στα ρωμαϊκά χρόνια (30 π.Χ.-324 μ.Χ.)	30
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	32
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ & ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΝΤΥΠΟΥ	35
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	46
ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΕΙΚΟΝΩΝ	47

Εισαγωγή

Πολλοί είναι οι τύποι των κτηρίων που δημιούργησαν οι αρχαίοι Έλληνες, προκειμένου να καλύψουν όλες τις εκδηλώσεις που σχετίζονταν με την καθημερινή ζωή και τις λειτουργίες της πόλης. Ανάμεσά τους βρίσκονται το θέατρο και το ωδείο, τα οποία είχαν παρόμοια χρήση, καθώς εξυπηρετούσαν καλλιτεχνικούς σκοπούς. Δημιουργήθηκαν και τα δύο στην Αθήνα τον 5ο αι. π.Χ. στο πλαίσιο συγκεκριμένων μεγάλων γιορτών τη πόλης. Το θέατρο διαμορφώθηκε για να φιλοξενήσει τους δραματικούς αγώνες της γιορτής των Μεγάλων Διονυσίων, ενώ το ωδείο τους μουσικούς αγώνες της μεγάλης γιορτής των Παναθηναίων.

Παρά τον αρχικό προορισμό τους, τόσο τα θέατρα όσο και τα ωδεία χρησιμοποιήθηκαν και για άλλους λόγους. Τα θέατρα από νωρίς σχετίστηκαν με ποικίλες λειτουργίες της πόλης, καθώς φιλοξενούσαν και άλλες δραστηριότητες, όπως πολιτικές συνελεύσεις και συγκεντρώσεις, διαλέξεις φιλοσόφων, μουσικούς αγώνες, δίκες κ.ά. Για παράδειγμα, όταν το 403 π.Χ. αποκαταστάθηκε η δημοκρατία στην Αθήνα μετά την εκδίωξη των Τριάντα Τυράννων, η Εκκλησία του Δήμου πραγματοποίησε την πρώτη συνέλευσή της στο θέατρο του Διονύσου. Πολλά χρόνια αργότερα, τον 4ο αι. π.Χ., το θέατρο των Αιγών, της αρχαίας πρωτεύουσας των Μακεδόνων, θα χρησίμευε για να προβάλει τη δύναμή του στους αντιπροσώπους των ελληνικών πόλεων ο Μακεδόνας βασιλιάς Φίλιππος ο Β΄, πριν ξεκινήσει την εκστρατεία του ως αρχηγός των Ελλήνων εναντίον της Ασίας. Αφορμή ήταν οι εορτασμοί για το γάμο της κόρης του Κλεοπάτρας με τον βασιλιά της Ηπείρου Αλέξανδρο. Στο χώρο αυτό όμως έμελλε να αφήσει τελικά την τελευταία του πνοή, καθώς δολοφονήθηκε από ανθρώπους της φρουράς του. Το πρώτο ωδείο της αρχαιότητας, πάλι, το ωδείο του Περικλή, χρησιμοποιήθηκε όχι μόνο για να φιλοξενήσει τους μουσικούς αγώνες των Παναθηναίων, αλλά και να στεγάσει την λειτουργία δικαστηρίου.

Στο πέρασμα του χρόνου δημιουργήθηκαν αμέτρητα θέατρα και η μορφή τους πολλές φορές άλλαξε για να προσαρμοστεί στις ανάγκες κάθε εποχής. Οι Ρωμαίοι τα παρέλαβαν από τους Έλληνες και όχι μόνο τα θαύμασαν και τα διατήρησαν αλλά κατασκεύασαν και πολλά καινούρια, κάνοντας όμως μετατροπές στο αρχικό σχέδιο αλλά και τη χρήση τους. Για παράδειγμα, στα ρωμαϊκά θέατρα οι παραστάσεις θεατρικών έργων ήταν ελάχιστες. Πιο συχνές ήταν οι παραστάσεις μίμων και οι χοροί παντομίμας, καθώς και άλλα θεάματα, ιδιαίτερα αγαπητά στους Ρωμαίους παρά το βίαιο πολλές φορές χαρακτήρα τους, όπως οι θηριομαχίες. Το κτήριο όμως που εξελίχθηκε και διαδόθηκε κυρίως από τους Ρωμαίους ήταν το ωδείο, το οποίο αποτέλεσε κατηγορία του ρωμαϊκού θεάτρου, φιλοξενώντας μία ποικιλία θεαμάτων.

Στις σελίδες που ακολουθούν θα έχετε την ευκαιρία να κάνετε ένα φανταστικό ταξίδι στο παρελθόν, διαβάζοντας για την εμφάνιση και την εξέλιξη του θεατρικού οικοδομήματος στην αρχαιότητα, τις διαφορετικές χρήσεις που απέκτησε ανάλογα με τις κοινωνικές και πολιτικές ανάγκες κάθε εποχής αλλά και τη θέση που του αποδόθηκε στις κοινωνίες διαφορετικών ιστορικών περιόδων. Ακόμη, μπορείτε να ανακαλύψετε στοιχεία για τα ωδεία, κτήρια που μπορεί να σχετίζονται με τα θέατρα, αλλά είχαν τελικά διαφορετικές χρήσεις. Σε ποιο βαθμό άραγε έμοιαζαν ή διέφεραν μεταξύ τους; Κι ακόμη, πώς αντανakλά-

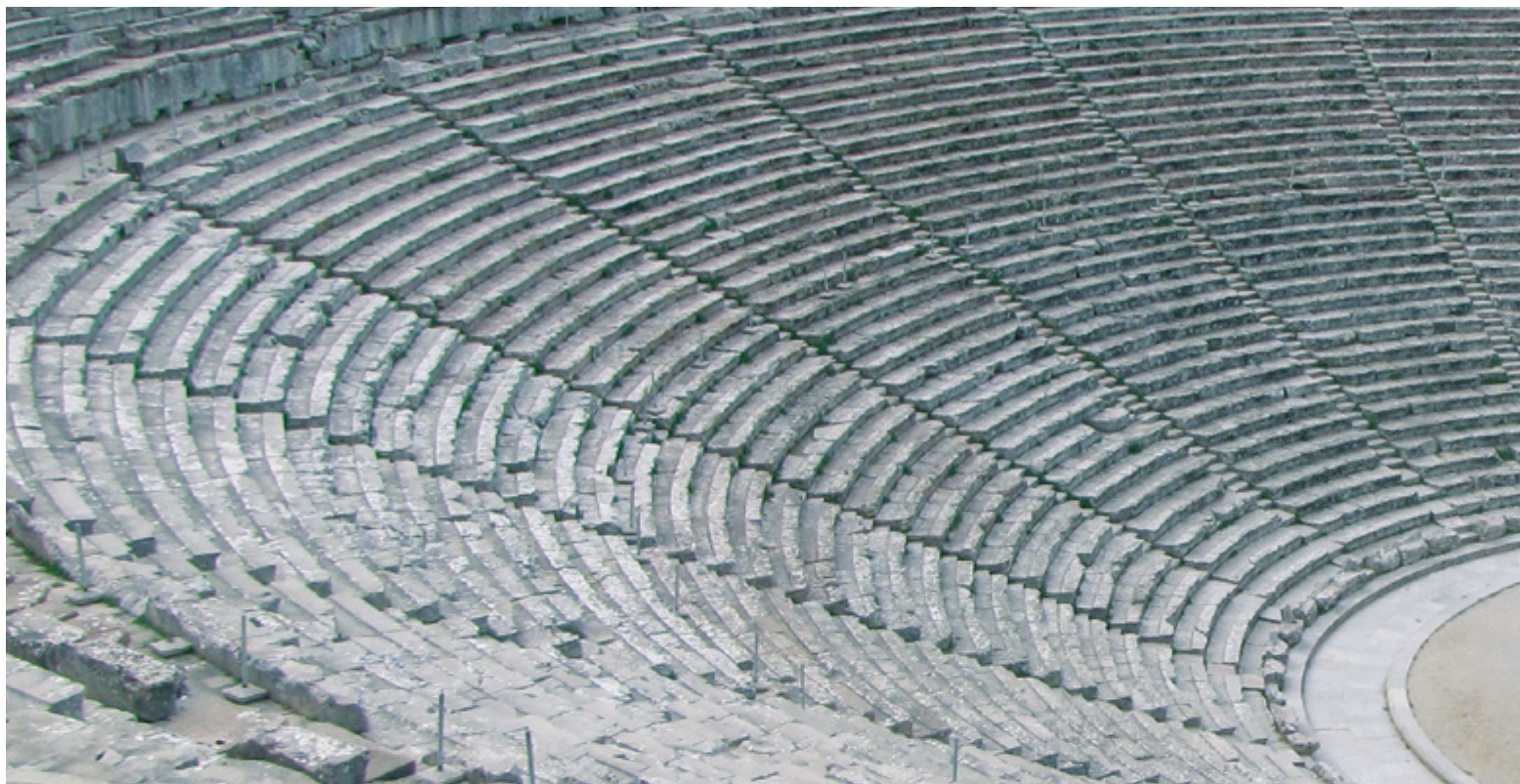

Εικ. 1 Το αρχαίο θέατρο του Διονύσου στην καρδιά της Αθήνας, στη νότια πλαγιά της Ακρόπολης.

ται η εικόνα μιας κοινωνίας στη μορφή και στην χρήση που αποκτά ένα θεατρικό κτίσμα ή ένα ωδείο στην πορεία των αιώνων; Πόσο εξειδικευμένη ήταν η τεχνογνωσία που είχαν αναπτύξει οι άνθρωποι εκείνων των εποχών σε θέματα που αφορούσαν στην αρχιτεκτονική και στην οικοδόμηση αυτών των κτισμάτων;

Ερωτήματα σαν κι αυτά μπορεί να σας απασχολήσουν διαβάζοντας το έντυπο που κρατάτε στα χέρια σας. Οι πληροφορίες που θα βρείτε βασίζονται στα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη μελέτη των ίδιων των αρχαιολογικών τεκμηρίων. Τα τεκμήρια, οι αποδεί-

ξεις, δηλαδή, που μας έρχονται από το παρελθόν, μπορεί να είναι τα ίδια τα θεατρικά οικοδομήματα, στο βαθμό που σώζονται μέχρι τις μέρες μας, οι παραστάσεις που συνδέονται με το θέατρο σε αγγεία, ψηφιδωτά, ανάγλυφα και τοιχογραφίες αλλά και οι αρχαίες επιγραφές, που μεταφέρουν τη γνώση από το χτες στο σήμερα. Σ' αυτό το σημείο είναι που οι μαρτυρίες συναντούν τον ίδιο τον ποιητικό λόγο, τη δραματική ποίηση, με αποτέλεσμα να αποτελούν έναν εξαιρετικά χρήσιμο συνδυασμό πληροφοριών, με τη βοήθεια του οποίου προσπαθούμε να ανακαλύψουμε την αλήθεια.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Η μορφή και τα μέρη του θεάτρου

Το θέατρο είναι η πιο αναγνωρίσιμη μορφή αρχαίου οικοδομήματος που παραμένει ζωντανό μέχρι και σήμερα φιλοξενώντας ποικίλες εκδηλώσεις. Δημιουργήθηκε στην Αθήνα τον 5ο αι. π.Χ. ως χώρος κατάλληλος να στεγάσει τις παραστάσεις δραματικών έργων που πραγματοποιούνταν στο πλαίσιο της λαμπρής γιορτής των Μεγάλων Διονυσίων. Από εκεί εξαπλώθηκε σταδιακά σε κάθε μεγάλη ή μικρή πόλη του ελλαδικού χώρου αλλά και έξω από αυτόν. Τα ελληνικά θέατρα που κατασκευάστηκαν σε όλη τη διάρκεια της αρχαιότητας είχαν τα ίδια γενικά χαρακτηριστικά. Διάφοροι λόγοι όμως επέβαλαν παραλλαγές στην τελική μορφή τους. Καθώς ήταν κτήρια πολλαπλών χρήσεων, δεν υπηρέτουσαν

παντού τις ίδιες ανάγκες. Άλλοτε, δηλαδή, φιλοξενούσαν θεατρικές παραστάσεις και άλλοτε πολιτικές συγκεντρώσεις. Η χρήση τους, επομένως, καθόριζε πολλές φορές και τη μορφή τους. Άλλες φορές, πάλι, τα θέατρα έπρεπε να προσαρμοστούν στις ιδιαιτερότητες του εδάφους στο οποίο κατασκευάζονταν.

Στο πέρασμα του χρόνου η εξέλιξη του δράματος, οι απαιτήσεις των έργων αλλά και η συνεχιζόμενη χρήση τους προκάλεσαν αλλαγές στη μορφή τους. Παρόλ' αυτά, το θεατρικό κτίσμα παρέμεινε πάντοτε πιστό στα τρία βασικά αρχιτεκτονικά του μέρη, αντίστοιχα του ανθρώπινου δυναμικού που συμμετέχει σε μία παράσταση: α) την **ορχήστρα**, β) το **κοίλο** και γ) τη **σκηνή**.

Η ορχήστρα

Ο χώρος για τα μέλη του χορού

Είναι το αρχαιότερο τμήμα του θεάτρου και ο κεντρικός χώρος γύρω από τον οποίο διαμορφώθηκαν τα άλλα δύο μέρη του οικοδομήματος. Προοριζόταν για την κίνηση του χορού, απ' όπου πήρε και την ονομασία της, αφού «ορχούμαι» σημαίνει χορεύω. Πρόκειται για μία επίπεδη επιφάνεια, από σκληρό πατημένο χώμα στα ελληνικά θέατρα και πλακόστρωση στα ρωμαϊκά. Είχε σχήμα κύκλου ή πετάλου αλλά ακόμη και ορθογώνιο ή τραπεζοειδές αρχικά και ημικυκλικό αργότερα. Η ορχήστρα, πάντως, ήταν ο πυρήνας που γέννησε τη δραματική ποίηση της κλασικής περιόδου.

Στο κέντρο της ορχήστρας βρισκόταν πολλές φορές η **θυμέλη**, ένας βωμός αφιερωμένος στο Διόνυσο. Στη βάση του στεκόταν ένας αυλητής που έδινε το ρυθμό στις κινήσεις του χορού. Στην περίμετρό της συναντάμε πολλές φορές έναν αποχετευτικό αγωγό, ο οποίος συγκέντρωνε τα νερά της βροχής που κατέβαιναν από τα εδώλια και τα απομάκρυνε, ώστε να μην πλημμυρίζει η ορχήστρα.

Το κοίλο

Ο χώρος για τους θεατές

Πρόκειται για το μεγαλύτερο τμήμα του θεάτρου. Απλώνεται αμφιθεατρικά μπροστά από την ορχήστρα και προορίζεται για τους θεατές. Το σχήμα του άλλοτε μοιάζει με πέταλο, με τις άκρες του να έχουν μικρή απόσταση μεταξύ τους, κι άλλοτε, πάλι, μοιάζει με ημικύκλιο. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις όπου το κοίλο ήταν ορθογώνιο ή τραπεζοειδές, σε αντιστοιχία με το σχήμα της ορχήστρας.

Το κοίλο σχηματιζόταν σε έναν επικλινή, έναν κατηφορικό, δηλαδή, χώρο. Η θέση του προέκυψε από την ανάγκη των θεατών να έχουν απεριόριστη θέα απευθείας στην ορχήστρα, κάτι που γινόταν πιο εύκολα από την πλαγιά ενός λόφου. Σε τέτοιες επιλεγμένες θέσεις, λοιπόν, διαμορφωνόταν μία κοιλότητα που προοριζόταν για τους θεατές. Έτσι, το κοίλο αποτελούσε συνέχεια του φυσικού χώρου. Συχνά, μάλιστα, χρειαζόταν να προσθέσουν χώμα στην κοιλότητα, για να στηρίζεται καλύτερα. Το κοίλο όμως μπορούσε να δημιουργείται και σε επίπεδη επιφάνεια με τη συγκέντρωση μεγάλου όγκου χώματος σε μία κατάλληλη θέση με τέτοιο τρόπο, ώστε να σχηματίζεται μία τεχνητή πλαγιά. Σε κάθε περίπτωση, ήταν απαραίτητη η στήριξή του από ψηλούς τοίχους που ονομάζονται **αναλημματικοί**. Όταν το κοίλο κατασκευαζόταν σε φυσική πλαγιά, αναλημματικοί τοίχοι στήριζαν τα δύο άκρα του, ενώ όταν κατασκευαζόταν σε επίπεδο έδαφος, ένας τοίχος στήριζε περιμετρικά ολόκληρη την εξωτερική πλευρά του.

Για να εξυπηρετούνται οι θεατές, το κοίλο χωριζόταν συνήθως με οριζόντιους διαδρόμους, τα **διαζώματα**, σε δύο μέρη: στο κάτω που

Εικ. 3 Το αρχαίο θέατρο στο Ασκληπιείο Επιδαύρου (τέλη 4ου αι. π.Χ.). Η ορχήστρα σχηματίζει έναν τέλειο κύκλο.

Εικ. 4 Το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης (1η φάση: αρχές 3ου αι. π.Χ., 2η φάση: τέλη 3ου αι. π.Χ., 3η φάση: 27 π.Χ.-14 μ.Χ.). Το κοίλο χτίστηκε στην πλαγιά του λόφου που κλείνει από βορρά το ιερό.

Εικ. 5 Το μεγάλο αρχαίο θέατρο της Λάρισας (1η φάση: Αρχές 3ου αι. π.Χ., 2η φάση: 1ος αι. π.Χ.). Η σκηνή είναι από τα πιο καλοδιατηρημένα σκηνικά οικοδομήματα της αρχαιότητας.

ονομάζεται **θέατρο** και στο πάνω μέρος που ονομάζεται **επιθέατρο**. Σε κάποιες περιπτώσεις, μάλιστα, υπήρχε και δεύτερο διάζωμα. Η διαίρεση όμως ήταν και σε κάθετη διάταξη: με τις **κλίμακες**, τις σκάλες, δηλαδή, για την άνοδο και την κάθοδο των θεατών, που διέτρεχαν σαν ακτίνες το θέατρο, και με τις **κερκίδες** που χώριζαν τα εδώλια, τα καθίσματα των θεατών, σε επιμέρους κάθετα τμήματα.

Σε τιμητικές θέσεις στο κοίλο, και μάλιστα στην πρώτη σειρά, κάθονταν διάφορα σημαντικά πρόσωπα, όπως οι άρχοντες και οι ιερείς. Οι θέσεις αυτές ονομάζονταν **προεδρίες** και είχαν στήριγμα για την πλάτη και τα χέρια. Σε πολλά θέατρα συναντάμε ακόμη και πολυτελείς θρόνους για τους επισήμους.

Η σκηνή

Ο χώρος για τους υποκριτές

Πρόκειται για ένα μακρόστενο στεγασμένο κτήριο στο πίσω μέρος της ορχήστρας που κάλυπτε ποικίλες ανάγκες των ηθοποιών. Το τμήμα αυτό του θεάτρου απέκτησε τελευταίο την οριστική του μορφή. Μάλιστα, μέσα από τις διαδοχικές μεταμορφώσεις που γνώρισε, μπορεί κανείς να παρακολουθήσει την ιστορία του θεάτρου, δηλαδή τις σταδιακές αλλαγές στη δομή και το περιεχόμενο των δραματικών έργων. Η σκηνή αρχικά ήταν μία πρόχειρη κατασκευή από ξύλο και ύφασμα που λειτουργούσε ως ένα λιτό φόντο για τις ανάγκες της θεατρικής πράξης. Χρησίμευε όμως και ως αποθήκη των υλικών της παράστασης αλλά και ως χώρος για την προετοιμασία των υποκριτών (σαν τα σημερινά καμαρίνια). Σταδιακά η σκηνή έγινε μόνιμη, αργότερα διώροφη και τελικά εξελίχθηκε σε χώρο δράσης των υποκριτών, των οποίων ο ρόλος είχε ενισχυθεί σε βάρος του χορού. Παράλληλα, απέκτησε και μόνιμη αρχιτεκτονική διαμόρφωση για τις ανάγκες της σκηνικής δράσης θυμίζοντας την όψη κτηρίου.

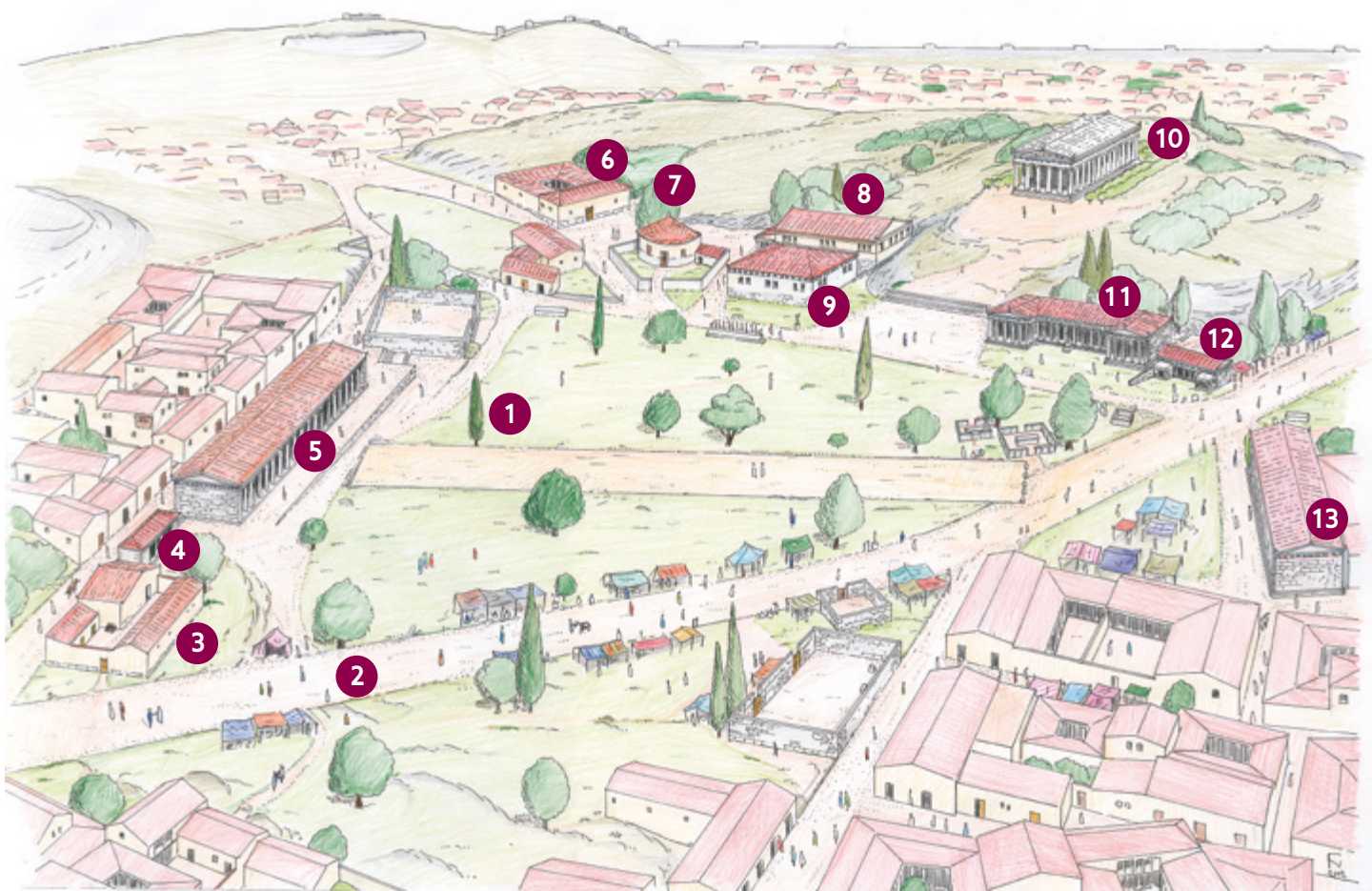
Οι πάροδοι

Σημαντικό στοιχείο των αρχαίων θεάτρων ήταν και οι **πάροδοι**, δύο διάδρομοι, δηλαδή, μεταξύ του κοίλου και της σκηνής, από τους οποίους περνούσε ο χορός για να εμφανιστεί στην ορχήστρα. Δεν είναι τυχαίο ότι στη δραματική ποίηση το τραγούδι της εισόδου του χορού ονομάζεται «πάροδος». Ακόμη οι πάροδοι χρησίμευαν για να ανεβαίνουν οι θεατές στο κοίλο, πριν ξεκινήσει η παράσταση. Πολλές φορές έκλειναν με πύλες, που άλλοτε ήταν διπλές, μία για τους υποκριτές και μία για τους θεατές, και άλλοτε απλές. Οι πάροδοι είχαν και αυτές τη σημασία τους στη σκηνική δράση και τη σκηνοθεσία των έργων. Έτσι, στο πλαίσιο των συμβάσεων του αρχαίου θεάτρου, ορισμένων «άγραφων» κανόνων, δηλαδή, που ακολουθούσαν οι συγγραφείς, το κοινό γνώριζε ότι οι υποκριτές που έμπαιναν από τις παρόδους έρχονταν απ' έξω. Έτσι, όσοι έμπαιναν από την αριστερή πάροδο υποτίθεται ότι έρχονταν από τους αγρούς, ενώ από τη δεξιά από την πόλη ή το λιμάνι.

i

...και κάτι ακόμα

Σε πολλά θέατρα υπήρχε στο κέντρο της ορχήστρας η **Χαρώνειος κλίμακα**, μία σκάλα, δηλαδή, που επικοινωνούσε με τη σκηνή μέσω ενός υπόγειου διαδρόμου και χρησίμευε για την εμφάνιση των υποκριτών που υποδύονταν τους θεούς του κάτω κόσμου αλλά και για την κάθοδο ή την επιστροφή από αυτόν, όταν το απαιτούσε η πλοκή του έργου.

1. Πλατεία αγοράς
2. Οδός Παναθηναίων
3. Αργυροκοπείο
4. Κρήνη
5. Νότια Στοά

6. Στρατηγείο
7. Θόλος
8. Νέο Βουλευτήριο
9. Παλαιό Βουλευτήριο
10. Ναός Ηφαίστου

11. Στοά Διός
12. Βασιλείος Στοά
13. Ποικίλη Στοά

Εικ. 6 Αναπαράσταση της αγοράς της Αθήνας στο τέλος του 5ου αι. π.Χ. Στον κεντρικό χώρο της πλατείας είναι πολύ πιθανό ότι βρισκόταν η ορχήστρα όπου παρουσιάστηκαν οι πρώτες παραστάσεις δράματος.

Οι πρώτες παραστάσεις και τα πρώτα θεατρικά οικοδομήματα

Οι πηγές

Ήταν το 534 π.Χ. όταν διοργανώθηκε για πρώτη φορά αγώνας τραγωδίας στο πλαίσιο των Μεγάλων Διονυσίων. Χρειάστηκε όμως να περάσει αρκετός καιρός για να πάρει η αττική τραγωδία την οριστική της μορφή, φτάνοντας τελικά τον 5ο αι. π.Χ. Τότε οι θεατρικές παραστάσεις καθιερώθηκαν και εντάχθηκαν στο εμπλουτισμένο πρόγραμμα της μεγάλης γιορτής του Διονύσου. Πάντως, τόσο στον 6ο αι. π.Χ., την εποχή των πρώτων παραστάσεων, όσο και στον 5ο, θέατρα σε μόνιμη θέση ή μορφή δεν υπήρχαν. Έτσι, οι πληροφορίες που έχουμε γι' αυτά δεν είναι παρά ελάχιστες και βασίζονται κυρίως στις γραπτές πηγές αλλά και στις απεικονίσεις θεατρικών σκηνών πάνω σε αγγεία.

Εικ. 7 Αναπαράσταση του λόφου και της νότιας πλευράς της Ακρόπολης της Αθήνας στον 2ο αι. μ.Χ. (Μ. Κορρές). Διακρίνεται ο αρχαιότερος ναός του Διονύσου (1) του 6ου αι. π.Χ. Σύμφωνα με μία άποψη, δίπλα του βρισκόταν η ορχήστρα που φιλοξένησε τις πρώτες παραστάσεις δράματος.

Ο πρώτος θεατρικός χώρος

Δεν γνωρίζουμε με ακρίβεια σε ποιο χώρο της Αθήνας δόθηκαν οι πρώτες παραστάσεις δράματος. Σύμφωνα με μία άποψη, που στηρίζεται στις πληροφορίες αρχαίων πηγών, οι παραστάσεις πραγματοποιούνταν σε κάποιον επίπεδο χώρο στο κέντρο της Αγοράς, την «ορχήστρα», όπως ονομαζόταν, που χρησίμευε, μάλιστα, και για άλλες εορταστικές εκδηλώσεις των Αθηναίων. Εκεί διεξάγονταν και οι αγώνες της γιορτής των Παναθηναίων. Ο χώρος αυτός πρέπει να ήταν εφοδιασμένος με **ίκρια**, ξύλινες κερκίδες, δηλαδή, για τους θεατές, που στηρίζονταν σε όρθια δοκάρια. Η πλατεία της αγοράς, που ήταν το κέντρο της δημόσιας ζωής της πόλης, φαίνεται ότι ήταν κατάλληλη για την παρουσίαση παρόμοιων θεαμάτων.

Σύμφωνα με άλλη άποψη, τα θεατρικά δρώμενα που συνδέονταν

άμεσα με τη λατρεία του Διονύσου δεν θα μπορούσαν να τελούνται σε χώρο μακριά από το ιερό του θεού στη νότια πλαγιά της Ακρόπολης. Έτσι, θεωρείται πιθανό ότι οι πρώτες παραστάσεις φιλοξενήθηκαν σε έναν επίπεδο χώρο στο Ιερό του Διονύσου, δίπλα από το ναό του θεού, εκεί όπου εκτελούνταν οι θρησκευτικοί χοροί προς τιμήν του. Υποθέτουμε ότι και αυτός ο χώρος θα εξοπλιζόταν με ίκρια για τους θεατές.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, συμπεραίνουμε ότι η μορφή του πρώτου θεατρικού χώρου πρέπει να ήταν πολύ απλή. Έτσι, στο κέντρο μιας επιλεγμένης θέσης, εμφανίζονταν ο χορός και ο υποκριτής και γύρω τους θα κάθονταν οι θεατές σε ξύλινα καθίσματα που θα τοποθετούνταν για την περίπτωση. Όλες τις παραστάσεις, επομένως, του Θέσπη, του Χοιρίλου, του Πρατίνα αλλά και τις πρώτες του Αισχύλου οι Αθηναίοι τις παρακολουθούσαν από τα ίκρια.

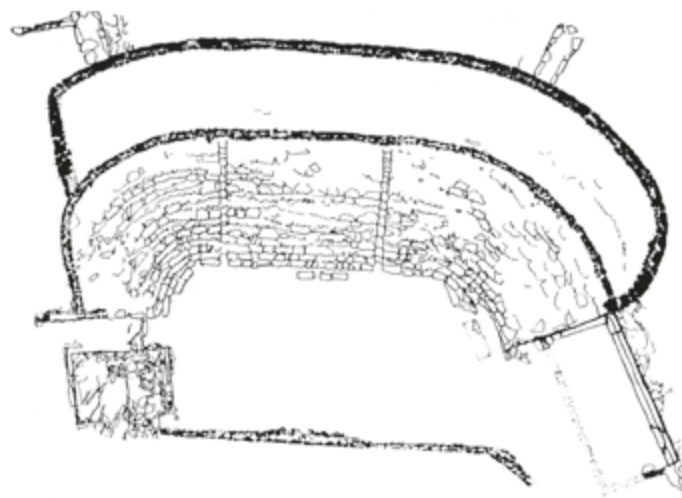
Το θέατρο αποκτά μορφή

Από τις αρχές του 5ου αι. π.Χ. και έπειτα οι δραματικές παραστάσεις άρχισαν να αποκτούν όλο και μεγαλύτερη δημοτικότητα. Στο μεταξύ, μετά την εγκαθίδρυση της αθηναϊκής δημοκρατίας ψηφίστηκαν νόμοι που επέτρεπαν σε όλους τους πολίτες όχι μόνο να παρακολουθούν τις παραστάσεις αλλά και να συμμετέχουν σε αυτές. Έτσι, το θέατρο έγινε μέσο διαπαιδαγώγησης των πολιτών αλλά και ο χώρος όπου εκφράζονταν οι προβληματισμοί τους μέσα από τον ποιητικό λόγο.

Την πρώτη δεκαετία του 5ου αι. π.Χ. το αθηναϊκό θέατρο απέκτησε μόνιμη εγκατάσταση δίπλα στο Ιερό του θεού Διονύσου. Η επιλογή ήταν ιδανική. Οι δραματικοί αγώνες που αποτελούσαν μέρος των εορταστικών εκδηλώσεων προς τιμήν του θεού τελούνταν σε ένα περιβάλλον που σχετιζόταν απόλυτα με τη λατρεία του. Η θέση όμως ήταν ιδανική και για έναν άλλο λόγο. Η φυσική κλίση που σχημάτιζε το έδαφος ήταν ο καταλληλότερος χώρος για τους θεατές, ώστε να έχουν καλή θέα στα δρώμενα που πραγματοποιούνταν στο κέντρο της ορχήστρας. Έτσι, δημιουργήθηκε το κοίλο που απλωνόταν αμφιθεατρικά μπροστά από την ορχήστρα και το θεατρικό οικοδόμημα άρχισε να αποκτά σιγά-σιγά τη μορφή του. Οι θεατές θα κάθονταν πάνω στο χώμα της πλαγιάς, για τους επισήμους όμως είναι πιθανόν να τοποθετούνταν ξύλινοι πάγκοι στο κάτω μέρος του κοίλου. Η σκηνή φαίνεται ότι δεν ήταν απαραίτητη για τη θεατρική πράξη. Αν υπήρχε, θα ήταν πολύ απλή, κάτι σαν ξύλινη παράγκα, και θα χρησίμευε ως αποδυτήριο στους μόλις δύο υποκριτές που υπήρχαν τότε, οι οποίοι έπρεπε να αλλάζουν κοστούμια και μάσκες χωρίς να γίνονται αντιληπτοί από το κοινό. Λίγο πριν από τα μέσα όμως του 5ου αι. π.Χ. η σκηνή άρχισε να αποκτά μεγαλύτερη σημασία.

Τότε στο ξύλινο αυτό ορθογώνιο κτίσμα προστέθηκε μία κεντρική πύλη, δίνοντας την εντύπωση κτηρίου, από την οποία έμπαιναν και έβγαιναν οι υποκριτές. Η καινοτομία αυτή φαίνεται να ανήκει στον Αισχύλο. Όταν το 458 π.Χ. παρουσίασε την *Ορέστεια*, ένα από τα τελευταία του έργα, ο Αισχύλος πρέπει να «χρησιμοποίησε» την ξύλινη σκηνή, με την πύλη στο κέντρο της πρόσοψής της, για να αποδώσει το ανάκτορο των Μυκηνών στο οποίο εκτυλίσσόταν η δράση του έργου.

Λίγο μετά τα μέσα του 5ου αι. π.Χ. ο Περικλής άρχισε την ανοικοδόμηση ενός νέου θεάτρου στη θέση του παλιού. Το κοίλο πρέπει να μεγάλωσε και να απέκτησε ξύλινα καθίσματα για τους θεατές και λίθινα στην πρώτη σειρά για τους επισήμους. Η μεγαλύτερη αλλαγή όμως συντελέστηκε στη σκηνή και αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα στην εξέλιξη του θεατρικού οικοδομήματος: απέκτησε τρεις πόρτες, ίσως και παράθυρα, δίνοντας την εντύπωση κτηρίου, ναού, ανακτόρου ή σπιτιού, μπροστά από το οποίο εκτυλίσσόταν η δράση, αλλά και μία επίπεδη στέγη επάνω στην οποία μπορούσαν να εμφανίζονται οι ηθοποιοί.

Εικ. 8 Η αποτύπωση του αρχαίου θεάτρου του Θορικού, ενός από τα πρώτα ελληνικά θεατρικά οικοδομήματα (1η φάση: τέλη 6ου αι. π.Χ., 2η φάση: περ. μέσα 5ου αι. π.Χ., 3η φάση: μέσα 4ου αι. π.Χ.). Η κεντρική κερκίδα έχει ευθύγραμμη διάταξη.

Θέατρα κυκλικά ή ορθογώνια;

Δυστυχώς ελάχιστα στοιχεία έχουν απομείνει από τα δύο αυτά θεατρικά κτίσματα. Έτσι, ενώ γνωρίζουμε αρκετά από τα έργα των μεγάλων δραματικών ποιητών που ανέβηκαν εκεί, λίγα πράγματα ξέρουμε για το χώρο που αυτά πρωτοπαρουσιάστηκαν, με αποτέλεσμα να καταφεύγουμε σε υποθέσεις. Σε αυτή την προσπάθεια σημαντική είναι η βοήθεια που μας παρέχουν τα ίδια τα δραματικά κείμενα αλλά και η μορφή πολλών από τα αρχαιότερα θέατρα, δηλαδή του 5ου και του 4ου αι. π.Χ.

Ενώ, λοιπόν, ορισμένοι ερευνητές πιστεύουν ότι τα δύο θέατρα του Διονύσου θα είχαν κοίλο ημικυκλικό και ορχήστρα κυκλική, κάποιιο άλλοι υποστηρίζουν ότι πρέπει να είχαν σχήμα ορθογώνιο ή σχεδόν ορθογώνιο. Τα ίχνη που άφησαν πίσω τους δεν μπορούν να δώσουν ξεκάθαρη απάντηση. Είναι γεγονός όμως ότι πολλά από τα πρώτα θέατρα που χτίστηκαν στην αρχαιότητα έχουν παρόμοια μορφή, δηλαδή ευθύγραμμο κοίλο και ορχήστρα. Ανάμεσά τους τα θέατρα αρχαίων δήμων της Αττικής (του Θορικού στο Λαύριο, του Αμφιαρείου στον Ωρωπό, του Ραμνούντα στο Γραμματικό, του Ευωνύμου και του Αλιμούντα στον Άλιμο και των Αχαρνών) αλλά και θέατρα άλλων περιοχών του ελληνικού κόσμου (Αργούς, Χαϊρώνειας, Συρακουσών κ.ά.). Είναι πολύ πιθανό, λοιπόν, τα θέατρα αυτά και ιδιαίτερα τα θέατρα της Αττικής να επηρεάστηκαν από το θέατρο του Διονύσου Ελευθερέως.

Εικ. 9 Η σημερινή μορφή του αρχαίου θεάτρου του Διονύσου προέρχεται κυρίως από τα ρωμαϊκά χρόνια.

Οι αλλαγές

Μέσα σε έναν αιώνα το θέατρο γνώρισε μεγάλη εξάπλωση σε όλο τον ελληνικό κόσμο. Από τον 4ο αι. π.Χ., λοιπόν, και μετά οι παραστάσεις έξω από την Αθήνα εντάσσονταν πλέον στο πλαίσιο γιορτών προς τιμήν και άλλων θεών εκτός του Διονύσου, ακόμη και ημίθεων και τοπικών ηρώων. Έτσι, ανάμεσα στο 340 με 330 π.Χ. η αρχιτεκτονική μορφή του διονυσιακού θεάτρου διαμορφώθηκε πλήρως, η σκηνή έγινε μόνιμη και λίθινη και τα ξύλινα μέχρι τότε καθίσματα του κοίλου έγιναν και αυτά λίθινα. Από εκείνη την εποχή και έπειτα όλα τα θέατρα που χτίζονταν σε κάθε ελληνική πόλη και σε κάθε ιερό βασιζόταν στη μορφή αυτή και τη λειτουργία του θεατρικού χώρου.

i

...και κάτι ακόμα

Αφορμή ίσως για τη δημιουργία της πρώτης μόνιμης θεατρικής εγκατάστασης στάθηκε ένα τραγικό γεγονός που συνέβη λίγο μετά το 500 π.Χ., το οποίο μας μεταφέρουν οι αρχαίες πηγές. Τότε, κατά τη διάρκεια αγώνα τραγωδίας μεταξύ των ποιητών Αισχύλου, Χοιρίλου και Πρατίνα, τα ίκρια κατέρρευσαν και πολλοί από τους θεατές τραυματίστηκαν.

Εικ. 10 Το αρχαίο θέατρο της Περγάμου, ενός από τα σημαντικότερα ελληνιστικά βασίλεια στη Μικρά Ασία (1η φάση: τέλη 3ου αι. π.Χ., 2η φάση: 197-159 π.Χ., 3η φάση: περ. 100 π.Χ.).

Το θέατρο στα ελληνιστικά χρόνια (336-31 π.Χ.)

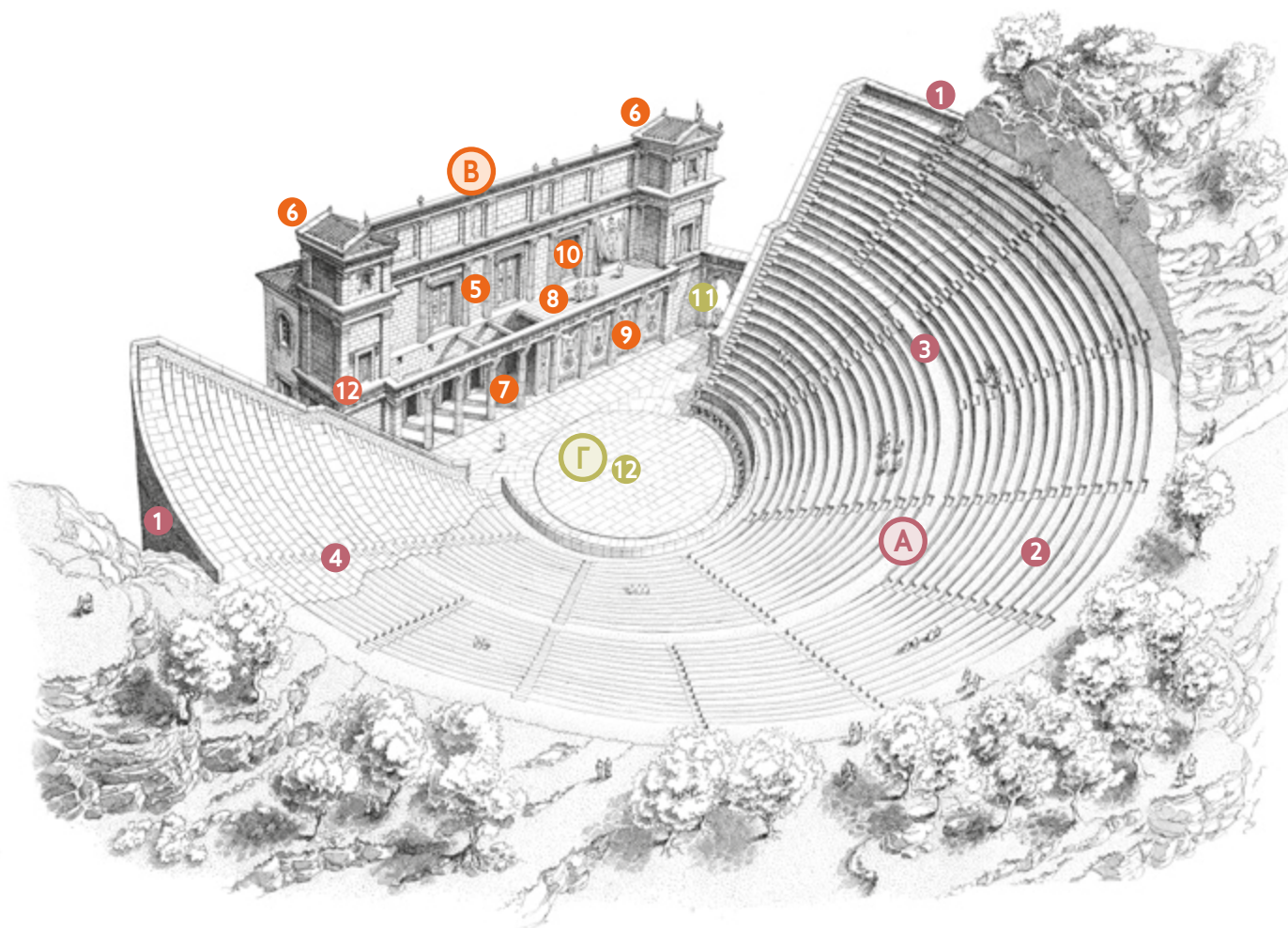
Μια νέα εποχή ξεκινά....

Στο τέλος του 4ου αι. π.Χ. το θέατρο γνώρισε μεγάλη ακμή και εξαπλώθηκε σε όλες τις περιοχές που είχε φθάσει ο ελληνικός πολιτισμός. Την περίοδο αυτή ο λατρευτικός χαρακτήρας των θεατρικών παραστάσεων είχε αποδυναμωθεί σημαντικά και το κοινό μπορούσε πλέον να απολαύσει τις παραστάσεις όχι μόνο στο πλαίσιο γιορτών, αλλά και με αφορμή διάφορα πολιτικά γεγονότα, όπως ήταν οι βασιλικοί γάμοι ή οι γιορτές για τις νίκες των ηγεμόνων. Το θεατρικό οικοδόμημα είχε εξελιχθεί πλέον σε ένα από τα απαραίτητα κτήρια των πόλεων, μικρών και μεγάλων, ενώ οι θεατρικές παραστάσεις έγιναν

η πιο δημοφιλής ψυχαγωγία των πολιτών. Έτσι, τα θέατρα εξελίχθηκαν σε κέντρα της πολιτικής ζωής και έγιναν απαραίτητος κοινωνικός θεσμός. Η τεράστια ζήτηση που προέκυψε από τον πολλαπλασιασμό των θεάτρων δημιούργησε μία νέα πολυάριθμη τάξη επαγγελματιών του θεάτρου, τους λεγόμενους **Διονυσιακούς τεχνίτες**, τους θιάσους δηλαδή της εποχής, και η υποκριτική εξελίχθηκε σε υψηλή τέχνη. Η δημιουργία όμως νέων θεατρικών έργων είχε παρακμάσει. Οι παραστάσεις περιλάμβαναν πλέον είτε επαναλήψεις παλιότερων έργων είτε κείμενα της **Νέας Κωμωδίας**, είδος που γνώρισε μεγάλη άνθηση εκείνη την εποχή.

Εικ. 11 Το αρχαίο θέατρο της Αφροδισιάδας στη Μικρά Ασία (1η φάση: β' μισό 1ου αι. π.Χ., 2η φάση: 1ος αι. μ.Χ., 3η φάση: 2ος αι. μ.Χ.). Διακρίνονται οι κίονες του προσκηνίου, το οποίο είχε διαμορφωθεί σύμφωνα με τα ελληνιστικά πρότυπα.

Εικ. 12 Αναπαράσταση του ελληνιστικού θεάτρου.

Α. ΚΟΙΛΟ

1. Αναλημματικοί τοίχοι
2. Κερκίδες
3. Διάζωμα
4. Κλίμακες

Β. ΣΚΗΝΗ

5. Σκηνή
6. Παρασκήνια
7. Προσκήνιο
8. Λογείο
9. Πίνακες
10. Θυρώματα

Γ. ΟΡΧΗΣΤΡΑ

11. Πάροδοι
12. Θυμέλη (Βωμός Διονύσου)

Οι αλλαγές: το προσκήνιο, τα παρασκήνια και το λογείο.

Οι αλλαγές στο περιεχόμενο των θεατρικών παραστάσεων έφεραν αναπόφευκτες αλλαγές και στη μορφή του θεατρικού χώρου· σε τέτοιο βαθμό, μάλιστα, που τα θεατρικά κτήρια έγιναν πιο εντυπωσιακά, προετοιμάζοντας έτσι το έδαφος για την επιβλητική μορφή που θα έπαιρναν αργότερα τα ρωμαϊκά θέατρα.

Την περίοδο αυτή, λοιπόν, η σκηνή από μονώροφη που ήταν απέκτησε και δεύτερο όροφο. Μπροστά από τον τοίχο του ισογείου προστέθηκε μία σειρά από κίονες. Έτσι διαμορφώθηκε το **προσκήνιο**, μία στοά, δηλαδή, μπροστά από τη σκηνή που κατέλαβε ένα τμήμα της ορχήστρας. Ανάμεσα στους κίονες του προσκηνίου υπήρχαν συνήθως μία έως τρεις πόρτες, καθώς και ξύλινοι ζωγραφισμένοι πίνακες που πιθανόν να απεικόνιζαν ορισμένα γενικά αναγνωριστικά στοιχεία του τόπου όπου διαδραματιζόνταν οι υποθέσεις των έργων· μπορεί όμως και να ήταν απλά διακοσμητικοί.

Στις άκρες του προσκηνίου διαμορφώθηκαν δύο μακρόστενα τμήματα (πτέρυγες), τα **παρασκήνια**, τα οποία λειτουργούσαν ως βοηθητικοί χώροι για την αποθήκευση ή τη φύλαξη αντικειμένων.

Καθώς ο ρόλος των υποκριτών είχε αποκτήσει μεγαλύτερη σημασία, με την προσοχή των θεατών στραμμένη κυρίως σε αυτούς ήταν απαραίτητο να διαμορφωθεί και μια ξεχωριστή θέση γι' αυτούς. Έτσι, δημιουργήθηκε το **λογείο**, μια υπερυψωμένη εξέδρα που, όπως μαρτυρεί η λέξη, ήταν το μέρος απ' όπου απευθύνονταν, απήγγελλαν, δηλαδή, οι υποκριτές, οι οποίοι είχαν στο μεταξύ απομακρυνθεί από το χορό. Ο χώρος αυτός δεν ήταν τίποτα άλλο από την ίδια τη στέγη του προσκηνίου. Βρισκόταν μπροστά από τον δεύτερο όροφο της σκηνής και οι υποκριτές μπορούσαν να ανεβαίνουν είτε από ράμπες που υπήρχαν στις δύο πλευρές του είτε από μία σκάλα που βρισκόταν συνήθως στην ορχήστρα ή δίπλα από τη σκηνή.

Ως κύριος χώρος εμφάνισης των υποκριτών, το λογείο έπρεπε να διαμορφωθεί έτσι, ώστε να εξυπηρετεί τη σκηνική δράση. Μπροστά, λοιπόν, από τον τοίχο της σκηνής, στο δεύτερο όροφο, υπήρχαν τρία έως πέντε ανοίγματα για την είσοδο και την έξοδο των υποκριτών, οι **θύρες**, πόρτες δηλαδή, ή τα **θυρώματα** όπως αλλιώς ονομάζονται. Η κεντρική θύρα ονομαζόταν και «βασίλειος θύρα». Στα θυρώματα μπορούσαν επίσης να τοποθετούν ξύλινους ζωγραφιστούς πίνακες, ώστε να δημιουργείται ένα φόντο για την κίνηση των υποκριτών. Πάντως, ακόμα κι αν δεν ξέρουμε με βεβαιότητα αν οι πίνακες του προσκηνίου και του λογείου απεικόνιζαν γενικά θέματα ή παραστάσεις που σχετιζόνταν με τις υποθέσεις των έργων, σε κάθε περίπτωση έχουν ιδιαίτερη σημασία για τη θεατρική δράση, καθώς για πρώτη φορά την περίοδο αυτή δημιουργήθηκε ένα είδος σκηνικών.

Στα ελληνιστικά χρόνια, λοιπόν, φαίνεται ότι ο χώρος της σκηνής χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά για την εμφάνιση και την κίνηση των υποκριτών. Έτσι εξηγείται και η σημασία που άρχισε να αποκτά ο όρος «σκηνή». Η σκηνή ταυτίστηκε πλέον με τον κατεξοχήν χώρο δράσης των υποκριτών, όπως, άλλωστε, συμβαίνει και σήμερα.

Εικ. 13 Το αρχαίο θέατρο στο Ιερό του Αμφιάραου στον Ωρωπό (1η φάση: 4ος αι. π.Χ., 2η φάση: 3ος-2ος αι. π.Χ., 3η φάση: 1ος αι. π.Χ.). Μεγάλο μέρος της ελληνιστικής σκηνής και του προσκηνίου διατηρείται μέχρι σήμερα.

i

...και κάτι ακόμα

Την περίοδο αυτή η δομή του δράματος άρχισε να αλλάζει. Ενώ την εποχή της μεγάλης ακμής του όλα τα γεγονότα της υπόθεσης παριστάνονταν στον ίδιο χώρο, σταδιακά αυτό έπαψε να ισχύει. Οι ποιητές έγραφαν πια με μεγαλύτερη ελευθερία, ξεπερνώντας τους αυστηρούς κανόνες, με αποτέλεσμα η δράση να εκτυλίσσεται σε διαφορετικούς χώρους. Έτσι, τα σκηνικά έπρεπε τώρα να αλλάζουν γρήγορα και οι **περιάκτοι**, ένας ειδικός μηχανισμός που ήταν τοποθετημένος στα ανοίγματα της σκηνής, εξυπηρετούσε αυτό το σκοπό. Τον αποτελούσαν περιστρεφόμενες εικόνες με διαφορετικά θέματα η καθεμία, βοηθώντας τους θεατές να κατανοήσουν τη σκηνική δράση.

Εικ. 14 Το ρωμαϊκό θέατρο της Ασπένδου στη Μικρά Ασία (161-169 μ.Χ.). Αποτελεί το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα ρωμαϊκού θεάτρου αλλά και το καλύτερα διατηρημένο.

Το θέατρο στα ρωμαϊκά χρόνια (30 π.Χ.-324 μ.Χ.)

Τα νέα δεδομένα

Τα έργα της ελληνικής δραματικής ποίησης και οι χώροι όπου αυτά παρουσιάζονταν γοήτευαν τους Ρωμαίους, με αποτέλεσμα να τα μιμηθούν. Ωστόσο, μολονότι πολλά από τα ρωμαϊκά θέατρα σώζονται σήμερα σε αρκετά καλή κατάσταση, οι πληροφορίες που έχουμε στη διάθεσή μας σχετικά με τον χαρακτήρα των θεατρικών παραστάσεων είναι ελάχιστες. Πάντως, οι δραματικές παραστάσεις στη Ρώμη δεν δίνονταν πλέον στο πλαίσιο αγώνων, αλλά αποτελούσαν μέρος κρατικών, ακόμα και ιδιωτικών, γιορτών με σκοπό την ψυχαγωγία του κοινού.

Ακόμη, τα δραματικά κείμενα που γράφτηκαν αυτή την περίοδο δεν ήταν παρά μία επεξεργασία των ελληνικών προτύπων. Τα περισσότερα από αυτά όμως έχουν χαθεί, ενώ ελάχιστα παρουσιάστηκαν στα ρωμαϊκά θέατρα. Φαίνεται, πάντως, ότι η σύνδεσή τους με τη λατρεία ενός θεού είχε ατονήσει και στα κείμενα των ποιητών απουσίαζαν σχεδόν παντελώς οι αναφορές στην πολιτική επικαιρότητα.

Εικ. 15 Το ρωμαϊκό θέατρο της Μπόσρα στη νότια Συρία (2ος αι. μ.Χ.). Η τριώροφη σκηνή σώζεται σε όλο της το ύψος (26 μέτρα).

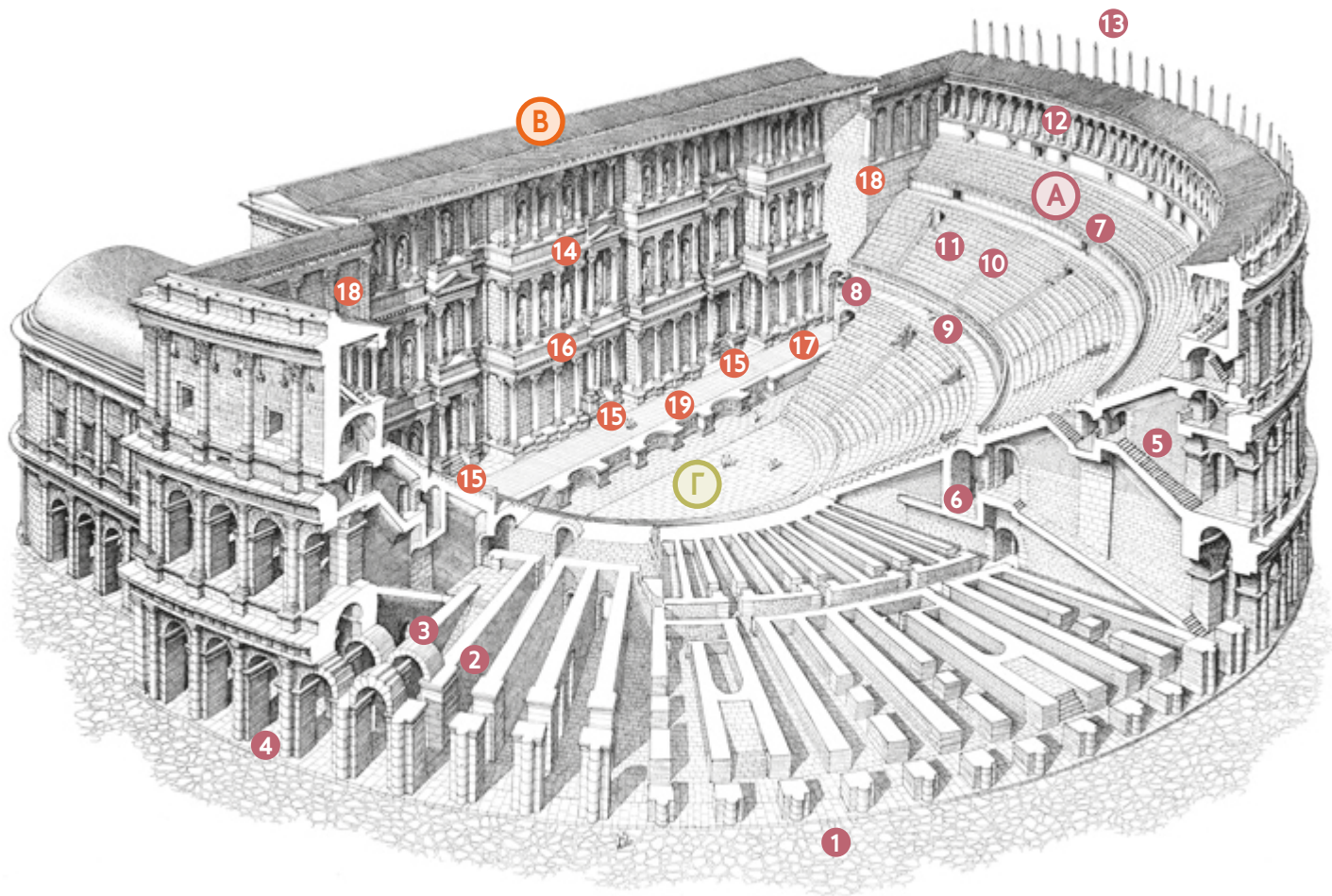
Ιδιαίτερα αγαπητές ήταν πλέον οι παραστάσεις μίμων, που χαρακτηρίζονταν από τολμηρά θεάματα και διαλόγους και αντικατέστησαν την κωμωδία. Αγαπημένο είδος όμως ήταν και οι χοροί παντομίμας σε αντικατάσταση της τραγωδίας. Όπως φαίνεται, λοιπόν, η τραγωδία και η κωμωδία είχαν φτάσει πια στην απόλυτη παρακμή. Κυριαρχούσαν επίσης οι φάρσες με θέματα όπως το μεθύσι και η απληστία. Την περίοδο αυτή έκλεισε και ο κύκλος του υποκριτή της αρχαιότητας. Υποκριτές γίνονταν τώρα οι σκλάβοι ή οι αιχμάλωτοι, οι οποίοι, αντίθετα με τους υποκριτές στην Ελλάδα που είχαν κερδίσει το σεβασμό του κοινού, αντιμετωπίζονταν συνήθως με περιφρόνηση. Πάνω απ' όλα όμως την προτίμηση του κοινού κέρδισαν θεάματα με φαντασμαγορικό αλλά και άγριο χαρακτήρα, όπως οι μονομαχίες, οι θηριομαχίες και οι ναυμαχίες.

Από ό, τι μπορούμε να συμπεράνουμε, λοιπόν, στα ρωμαϊκά χρόνια το θέατρο δεν ήταν πια παρά ένας χώρος για μαζική διασκέδαση, σε αντίθεση με το ελληνικό θέατρο που ήταν χώρος στοχασμού και διαπαιδαγώγησης των πολιτών. Μάλιστα, το θέατρο και τα κάθε είδους νέα θεάματα που επινοήθηκαν χρησιμοποιήθηκαν από την εξουσία ως μέσο προπαγάνδας, προκειμένου να επιβληθούν στους κατεκτημένους λαούς. Δίνοντας, δηλαδή, την εικόνα μιας αυτοκρατορίας που φροντίζει για την ευημερία των υπηκόων της, θέλησαν να τους κάνουν να ξεχάσουν τη φτώχεια αλλά και τα προβλήματα που προέκυπταν από τις ταξικές διαφορές που υπήρχαν ανάμεσά τους.

Το πρότυπο του ελληνικού θεάτρου και οι αλλαγές.

Σε κάθε περίπτωση, ο σκοπός των θεαμάτων είχε ως συνέπεια τον πολλαπλασιασμό των θεατρικών οικοδομημάτων, τα οποία κατασκευάστηκαν σε όλη την έκταση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, από την Ανατολή μέχρι τη Δύση. Μάλιστα, η οικοδόμηση του θεάτρου στις ρωμαϊκές πόλεις ήταν η βασικότερη προτεραιότητα μετά τη δημιουργία της αγοράς. Κι έτσι από τον 1ο αι. π.Χ., όταν κατασκευάστηκε το πρώτο θεατρικό κτίσμα στη Ρώμη, έως τον 4ο αι. μ.Χ., όταν με την επικράτηση του χριστιανισμού τα θέατρα σταμάτησαν να λειτουργούν, κάθε μεγάλη ή μικρή πόλη απέκτησε το θέατρό της.

Οι Ρωμαίοι ακολούθησαν τη βασική δομή του ελληνικού θεάτρου διατηρώντας τα τρία τυπικά μέρη του: το κοίλο, την ορχήστρα και τη σκηνή. Ωστόσο, με τις αλλαγές και τις προσθήκες που έκαναν, με τη βοήθεια και των κατακτήσεων της τεχνολογίας, τα τρία αυτά μέρη ενώθηκαν μεταξύ τους, σχηματίζοντας ένα ενιαίο κλειστό σύνολο. Έτσι, η ανοικτή μορφή του ελληνικού θεάτρου χάθηκε και τα καινούρια θέατρα, μεγαλύτερα σε διαστάσεις, δεν θύμιζαν σε τίποτα τη λιτή διαμόρφωση των ελληνικών, καθώς απέκτησαν πιο σύνθετη μορφή και πιο πλούσια διακόσμηση.

Εικ. 16 Αναπαράσταση του ρωμαϊκού θεάτρου.

A. ΚΟΙΛΟ

1. Βάση στήριξης κοίλου
2. Κατακόρυφοι τοίχοι
3. Τόξα
4. Πύλες εισόδου
5. Κλίμακες
6. Διάδρομοι κίνησης θεατών
7. Είσοδοι-έξοδοι διαδρόμων

8. Πάροδοι
9. Διάζωμα
10. Κλίμακες
11. Κερκίδες
12. Στοά
13. Στηρίγματα τέντας

B. ΣΚΗΝΗ

14. Πρόσοψη σκηνής
15. Θύρες
16. Κόγχες
17. Λογείο
18. Παρασκήνια
19. Θέση για τον μηχανισμό της αυλαίας

Γ. ΟΡΧΗΣΤΡΑ

Το κοίλο

Η βασική διαφορά των ρωμαϊκών θεάτρων από τα ελληνικά είναι η κατασκευή του κοίλου σε επίπεδα εδάφη. Για την καλύτερη στερέωσή του, λοιπόν, οι Ρωμαίοι χρησιμοποίησαν τις λεγόμενες θολωτές κατασκευές. Έχτιζαν, δηλαδή, τοίχους, που ενώνονταν μεταξύ τους με καμάρες και τόξα, δημιουργώντας μία βάση στήριξης. Με τους ψηλούς αυτούς τοίχους ήταν φυσικό να αυξηθεί το ύψος και η κλίση του κοίλου. Έτσι, τα θέατρα έμοιαζαν εξωτερικά με ψηλά, εντυπωσιακά κτίσματα με πολλούς ορόφους και ανοίγματα που θυμίζουν τις σημερινές πύλες. Ταυτόχρονα, στο εσωτερικό τους διαμορφώθηκαν σκάλες και διάδρομοι σκεπαστοί με καμάρες, δημιουργώντας έτσι ένα δαιδαλώδες σύστημα περασμάτων μέσα και έξω από το θέατρο που διευκόλυνε την κυκλοφορία των θεατών. Το κοίλο, μάλιστα, που έγινε πλέον ημικυκλικό, προεκτάθηκε έως τη σκηνή, καλύπτοντας τις παρόδους, που έτσι μετατράπηκαν σε στεγασμένους διαδρόμους. Με τη σκηνή και το κοίλο να αποτελούν πλέον μία ενότητα, φτάσαμε να μιλάμε για το **κλειστό ρωμαϊκό θέατρο**. Προχωρώντας ένα βήμα πιο πέρα, μάλιστα, οι Ρωμαίοι φρόντισαν και για κάτι ακόμα: για την προστασία των θεατών από την βροχή και τον ήλιο, τοποθετούσαν τέντα που στηριζόταν πάνω σε μία στεγασμένη στοά στο πάνω μέρος του κοίλου. Η τέντα απλωνόταν με τέτοιο τρόπο στο χώρο, ώστε να καλύπτει όλο το πάνω άνοιγμα.

Η ορχήστρα

Όπως είδαμε και παραπάνω, από τα ελληνιστικά ήδη χρόνια η σκηνή είχε πλησιάσει αρκετά την ορχήστρα, ως αποτέλεσμα των αλλαγών που είχαν προκύψει στο δράμα. Στα ρωμαϊκά θέατρα οι αλλαγές προχώρησαν ακόμη περισσότερο. Από κυκλική που ήταν η ορχήστρα έγινε ημικυκλική και ενώθηκε πλήρως με τη σκηνή, με αποτέλεσμα να χάσει και την αρχική σημασία της. Η χρήση της γινόταν πλέον από τους επισήμους, οι οποίοι κάθονταν σε προκαθορισμένες θέσεις που υπήρχαν για αυτούς. Ακόμη, οι Ρωμαίοι φρόντιζαν να καλύπτουν την ορχήστρα με μαρμάρινες πλάκες.

Η σκηνή

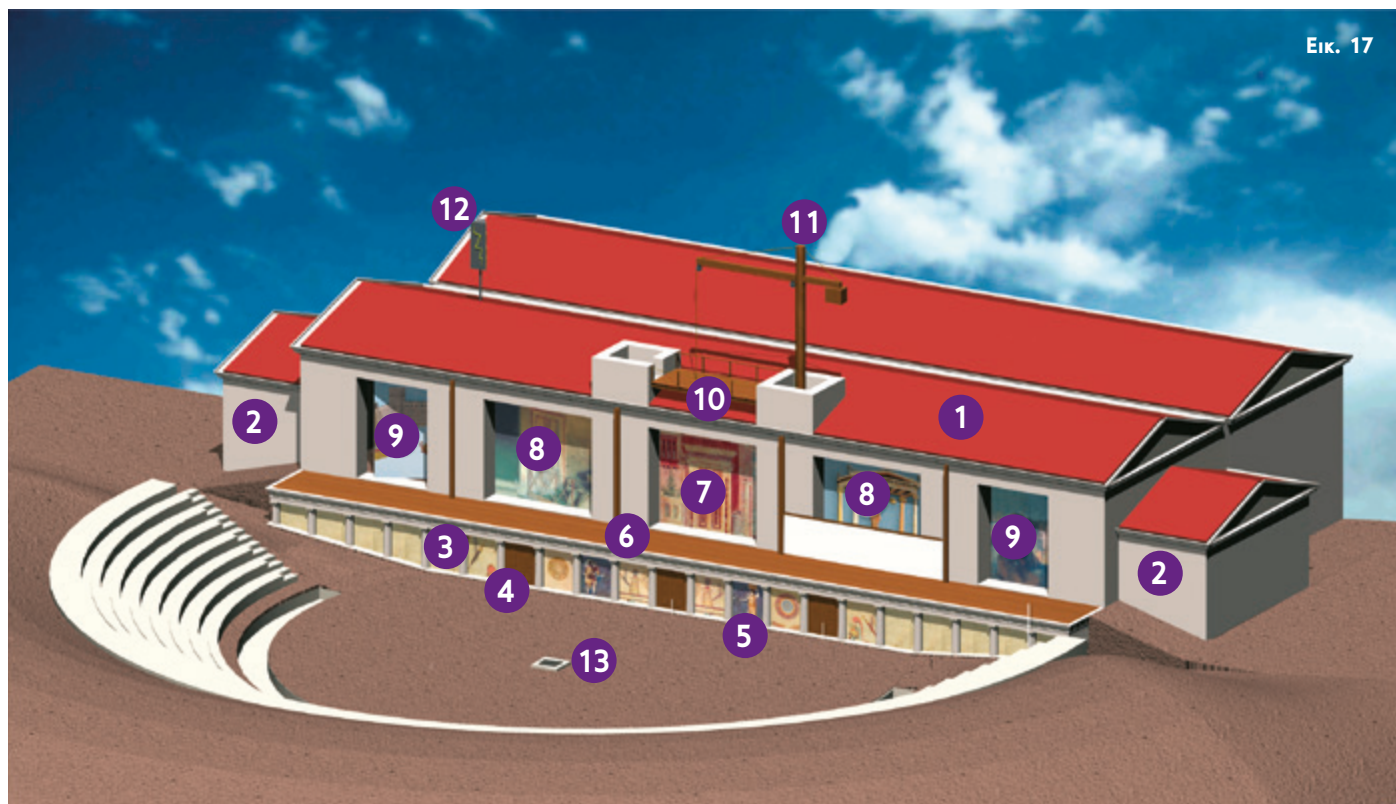
Οι πιο εντυπωσιακές αλλαγές στο θεατρικό οικοδόμημα έγιναν την περίοδο αυτή στη σκηνή. Έτσι, διατηρήθηκε το προσκήνιο, που ήταν όμως χαμηλότερο από το ελληνικό αλλά και κλειστό στην πρόσοψή του, το λογείο, όπου παιζόταν η παράσταση, αλλά και τα παρασκήνια. Προστέθηκαν όμως τρεις όροφοι, κάποιες φορές ακόμη και τέσσερις, φθάνοντας στο ίδιο ύψος με την τελευταία σειρά του κοίλου και, όπως είδαμε και παραπάνω, ενώθηκε με αυτό με τη βοήθεια των σκεπαστών παρόδων. Η πρόσοψη της σκηνής είχε πλούσια και μόνιμη διακόσμηση με θύρες, κόγχες, κίονες και αγάλματα. Οι πιο

σημαντικές θέσεις για την τοποθέτηση αγαλμάτων ήταν πάνω από τις τρεις θύρες της πρόσοψης. Προοριζόνταν για τους αυτοκράτορες και την οικογένειά τους, λειτουργώντας ως μέσο προπαγάνδας της αυτοκρατορικής λατρείας, καθώς και για τους θεούς που η πόλη τιμούσε περισσότερο. Στο πίσω μέρος της σκηνής υπήρχαν βοηθητικοί χώροι για τους υποκριτές και πολλές φορές μία στοά, όπου μπορούσαν να καταφύγουν οι θεατές όταν έβρεχε ή στα διαλείμματα. Η σκηνή των ρωμαϊκών θεάτρων όμως απέκτησε και μία **αυλαία**, μία κουρτίνα, δηλαδή, που έκρυβε ή φανέρωνε τη σκηνή, όταν αυτό ήταν απαραίτητο. Ο μηχανισμός ήταν τοποθετημένος σε μία τάφρο, ένα βαθύ άνοιγμα, δηλαδή, που βρισκόταν πίσω από την πρόσοψη του λογείου. Επομένως, λειτουργούσε αντίστροφα από την αυλαία στα σύγχρονα κλειστά θέατρα, η οποία στηρίζεται στην οροφή. Έτσι, όταν η αυλαία ανέβαινε, κάλυπτε τη σκηνή, ενώ όταν κατέβαινε, την εμφάνιζε. Ακόμα, στο πάνω μέρος της πρόσοψης της σκηνής υπήρχε συχνά μία ξύλινη στέγη, η οποία προστάτευε από τις καιρικές συνθήκες τους υποκριτές στο λογείο. Τέλος, για τη βελτίωση της ακουστικής, πάνω από το προσκήνιο τοποθετήθηκε τώρα ένα στέγαστρο, το οποίο συγκρατούσε τον ήχο που έβγαине από το λογείο, ώστε να φτάνει δυνατός και καθαρός στους θεατές που κάθονταν στο κοίλο.

i

...και κάτι ακόμα

Λίγα ήταν τα ρωμαϊκά θέατρα που χτίστηκαν στην Ελλάδα. Αυτό οφείλεται τόσο στο γεγονός ότι ήταν μία φτωχή επαρχία της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας όσο και στον μεγάλο αριθμό θεάτρων που είχαν χτιστεί στην ελληνιστική περίοδο. Έτσι, σε πολλά από τα ελληνικά θέατρα χρειάστηκε απλώς να γίνουν επισκευές και προσθήκες, προκειμένου να προσαρμοστούν στις σκηνικές ανάγκες των παραστάσεων της εποχής. Για παράδειγμα, προκειμένου να μετατραπούν οι ορχήστρες σε αρένες, κατάλληλες για τα άγρια ρωμαϊκά θεάματα, αφαιρέθηκαν οι πρώτες σειρές των καθισμάτων και στη θέση τους υψώθηκε ένας χαμηλός τοίχος που προστάτευε τους θεατές από τα άγρια ζώα. Πάντως, οι κατεξοχήν χώροι γι' αυτού του είδους τα θεάματα ήταν τα **αμφιθέατρα**, μεγάλα κυκλικά κτήρια που έμοιαζαν με δύο αντικριστά θέατρα και μπορούσαν να φιλοξενήσουν έναν μεγάλο αριθμό θεατών. Το πιο γνωστό από αυτά είναι το Κολοσσαίο στη Ρώμη (περίπου 80 μ.Χ.). Οι διαστάσεις του είναι εντυπωσιακές. Το ύψος του φτάνει τα 57 μέτρα, ενώ η περιμέτρος του είναι 527 μέτρα! Υπολογίζεται ότι χωρούσε ογκδόντα επτά χιλιάδες θεατές.

1. Σκηνή
2. Παρασκήνια
3. Προσκήνιο
4. Θύρες προσκηνίου
5. Ξύλινοι ζωγραφισμένοι πίνακες

6. Λογείο
7. Βασίλειος θύρα
8. Θύρες ή θυρώματα
9. Περίακτοι
10. Θεολογείο

11. Μηχανή
12. Κεραυνοσκοπείο
13. Χαρώνειος κλίμακα

Εικ. 17-19 Αναπαράσταση του ελληνιστικού θεάτρου του αρχαίου Δίου (τέλη 3ου αι. π.Χ.) και του πλούσιου μηχανολογικού του εξοπλισμού (Γ. Καραδέδος). Στην εικ. 18 αναπαρίσταται το εκκύκλημα να βγαίνει από το εσωτερικό της σκηνής και στην εικ. 19 η μηχανή σε λειτουργία.

Οι μηχανισμοί του ελληνικού θεάτρου.

Ένα από τα εντυπωσιακά στοιχεία του αρχαίου ελληνικού θεάτρου είναι η χρήση μηχανισμών που εξυπηρετούσαν τη σκηνική δράση. Για παράδειγμα, όταν η πλοκή της υπόθεσης απαιτούσε την εμφάνιση ενός θεού ή την αναπαράσταση ενός φυσικού φαινομένου, είχαν επινοηθεί ειδικοί μηχανισμοί. Τα ίδια τα κείμενα των ποιητών αλλά και άλλες γραπτές πηγές καθώς και οι παραστάσεις αγγείων μας προσφέρουν χρήσιμες πληροφορίες.

Από τους μηχανισμούς αυτούς, πιο δημοφιλείς ήταν το **εκκύκλημα** και η **μηχανή**. Μάλιστα, το εκκύκλημα φαίνεται να χρησιμοποιήθηκε πιο συχνά από την μηχανή. Ήταν μία κυλιόμενη εξέδρα που έβγαινε από το εσωτερικό της σκηνής, μεταφέροντας πρόσωπα που δεν είχαν ενεργή δράση στην υπόθεση του έργου, όπως έναν άρρωστο, έναν κοιμισμένο ή ακόμα και το ομοίωμα ενός νεκρού. Ιδιαίτερα στις περιπτώσεις φόνων, το εκκύκλημα εξυπηρετούσε πολύ τους δραματικούς ποιητές, αφού σύμφωνα με τις συμβάσεις του αρχαίου θεάτρου, το έγκλημα δεν επιτρεπόταν να γίνεται μπροστά στα μάτια των θεατών. Έτσι, ο φόνος διαδραματιζόταν στο εσωτερικό της σκηνής και οι θεατές έβλεπαν μόνο το πτώμα του νεκρού που εμφανιζόταν πάνω στο εκκύκλημα. Η μηχανή ήταν ένας εξίσου πρακτικός μηχανισμός. Πρόκειται για ένα ανυψωτικό μηχανήμα, τοποθετημένο συνήθως στο πίσω μέρος της σκηνής, που έμοιαζε με γερανό και χρησίμευε για να παρουσιάζει από ψηλά πρόσωπα σημαντικά και καθοριστικά για την εξέλιξη του έργου, όπως θεούς και ήρωες ή πρόσωπα που πετούν. Μάλιστα, η χρήση του για την παρέμβαση των θεών σε κρίσιμα σημεία των υποθέσεων πολλών τραγωδιών, προκειμένου να δώσουν τη λύση στο αδιέξοδο που είχε φτάσει ο ήρωας του έργου, προσδιόρισε την έκφραση «από μηχανής θεός».

Εκτός από αυτά, στο θέατρο υπήρχαν και δευτερεύοντα βοηθητικά τεχνικά μέσα, όπως το **κεραυνοσκοπείο** και το **βροντείο**, τα οποία δημιουργούσαν τον ήχο αστραπής ή βροντής αντίστοιχα. Το κεραυνοσκοπείο ήταν ένα είδος περιάκτου, ένας περιστρεφόμενος άξονας, δηλαδή, που πάνω του στερεώνονταν πίνακες με σχέδια κεραυνών. Η γρήγορη εναλλαγή τους δημιουργούσε την εντύπωση αστραπής που έπεφτε. Αντί των πινάκων αυτών, ο περιάκτος μπορούσε επίσης να έχει μία γυαλιστερή επιφάνεια πάνω στην οποία αντανακλούσε ο ήλιος, προκαλώντας την αίσθηση αστραπής. Το βροντείο, πάλι, ήταν ένα τεντωμένο δέρμα, πάνω στο οποίο άδειαζαν μολύβδινες σφαίρες από ένα χάλκινο δοχείο προκαλώντας κρότο. Μπορούσαν όμως απλούστερα να ανακινούν χαλίκια σε ένα μεταλλικό κύπελλο.

Εικ. 18

Εικ. 19

Εικ. 20 Το αρχαίο θέατρο των Δελφών (1η φάση: 2ος αι. π.Χ., 2η φάση: 160 π.Χ., 3η φάση: 1ος αι. π.Χ.) είναι θαυμάσια ενταγμένο στο δελφικό τοπίο.

Εικ. 21 Το αρχαίο θέατρο του Κουρίου στην επαρχία Λεμεσού της Κύπρου (1η φάση: 2ος αι. π.Χ., 2η φάση: ρωμαϊκά χρόνια, 3η φάση: 2ος αι. μ.Χ.). Από το κοίλο ο θεατής αγναντεύει την πεδιάδα του Κουρίου και τη Μεσόγειο θάλασσα.

Η εικόνα και ο ήχος στα αρχαία θέατρα

Τα ελληνικά θέατρα

Τα ελληνικά θέατρα, χτισμένα αμφιθεατρικά στις πλαγιές λόφων, αποτελούσαν τη συνέχεια του φυσικού τοπίου που έμοιαζε να τα κρατάει στην αγκαλιά του. Την εποχή που γράφονταν και παρουσιάζονταν τα δραματικά έργα, όταν η σκηνή ήταν ακόμα αρκετά χαμηλή, ο θεατής από το κοίλο μπορούσε να απλώσει το βλέμμα του και να απολαύσει τη θέα στο τοπίο γύρω του. Οι ποιητές στα έργα τους έκαναν αναλυτικές περιγραφές του χώρου όπου εκτυλισσόταν μία σκηνή, είναι όμως το ίδιο το τοπίο που ζωντάνευε πολλές φορές τα λόγια τους.

Μεγάλη σημασία για να βλέπουν καλά οι θεατές όλα όσα διαδραματίζονταν στην ορχήστρα είχε το φυσικό φως. Σύμφωνα με την εποχή του έτους και την ώρα της ημέρας, αλλά και τον προσανατολισμό που είχε το θέατρο και το ύψος της σκηνής, έπεφτε ανάλογα φως ή σκιά στο χώρο της δράσης. Καθώς οι παραστάσεις δίνονταν την ημέρα, οι ποιητές γνώριζαν πολύ καλά αυτούς τους περιορισμούς, γι' αυτό και φρόντιζαν μέσα στο έργο τους να κάνουν αναφορές στο χρόνο που εκτυλισσόταν ένα επεισόδιο, για να διευκολύνουν έτσι τους θεατές.

Τα ελληνικά θέατρα με την απλότητα της μορφής τους φημίζονται για την εξαιρετική ακουστική τους. Κάθε ένα από τα τρία αρχιτεκτονικά μέρη του θεάτρου έπαιζε το δικό του ρόλο και η σύνθεση των τριών μεταξύ τους δημιουργούσε ένα εξαιρετικό αποτέλεσμα που φανερώνει τις ικανότητες των αρχαίων Ελλήνων αρχιτεκτόνων. Η επιλογή του κυκλικού σχήματος για την ορχήστρα δεν ήταν τυχαία, αφού επέτρεπε στο κοινό να βλέπει και να ακούει καλύτερα. Ακόμα και σήμερα, όταν θέλουμε να ακούσουμε έναν ομιλητή, σχηματίζουμε έναν κύκλο γύρω από αυτόν. Το κυκλικό σχήμα όμως βοηθούσε και στην ανάκλαση του ήχου, στέλνοντάς τον ακόμα πιο δυνατό στους θεατές.

Το κοίλο, πάλι, απορροφούσε τον ήχο από το χώρο της δράσης και με την κλίση που σχημάτιζε το έδαφος ο ήχος απλωνόταν σε όλο το χώρο των θεατών. Ταυτόχρονα, η απόσταση που υπήρχε ανάμεσα στις σειρές των καθισμάτων όχι μόνο βελτιώνει τη θέα αλλά βοηθούσε τον ήχο να φτάσει καθαρός και στα πιο πάνω καθίσματα, αφού δεν αλλοιωνόταν από τους θεατές που κάθονταν στις κατώτερες σειρές.

Η σκηνή, τέλος, λειτουργούσε και αυτή ως κάτοπτρο, συγκέντρωνε, δηλαδή, τον ήχο και τον έστελνε στο κοίλο, ακόμα πιο δυνατό. Αλλά και ο υπερυψωμένος χώρος δράσης των υποκριτών στη σκηνή, το λογείο, βοηθούσε ώστε η φωνή τους να φτάνει στις πιο ψηλές σειρές του κοίλου. Μεγάλη σημασία όμως είχε η ίδια η θέση των θεάτρων. Καθώς ήταν ανοιχτά, κατασκευάζονταν συνήθως σε ήσυχα σημεία, με αποτέλεσμα να μην επηρεάζονται από εξωτερικούς ήχους.

Εικ. 22 Το αρχαίο θέατρο της πόλεως Επιδαύρου (1η φάση: 4ος αι. π.Χ. - ελληνιστικά χρόνια, 2η φάση: ρωμαϊκά χρόνια) με θέα προς τον Σαρωνικό κόλπο.

Τα ρωμαϊκά θέατρα

Η ακουστική φαίνεται ότι βελτιώθηκε ακόμη περισσότερο στο ρωμαϊκό θέατρο. Η νέα μορφή του θεατρικού κτίσματος, σχηματίζοντας έναν ενιαίο χώρο χωρίς ανοίγματα μεταξύ του κοίλου και της σκηνής, είχε ένα ιδιαίτερο ακουστικό αποτέλεσμα, καθώς δημιουργούσε πολλές επιφάνειες που συγκρατούσαν τον ήχο στο εσωτερικό και τον επέστρεφαν καθαρό και δυνατό στο κοίλο. Η σκηνή απέκτησε μεγάλο ύψος και περιόρισε σε μεγάλο βαθμό την εξάπλωση του ήχου στο πίσω μέρος της. Μάλιστα, το ειδικό στέγαστρο που προστέθηκε πάνω από το προσκήνιο βοηθούσε ώστε να φτάνει καθαρός ο ήχος που έβγαινε από το λογείο προς το κοίλο. Το κοίλο με το μεγαλύτερο ύψος και την κλίση που απέκτησε ενίσχυσε τόσο την ποιότητα του ήχου όσο και της εικόνας που είχαν οι θεατές στα δρώμενα στην ορχήστρα. Φαίνεται όμως ότι οι Ρωμαίοι φρόντισαν να ενισχύσουν την ακουστική των θεάτρων τους και με *ηχεία*, δηλαδή μεγάλα χάλκινα αγγεία που τοποθετούσαν μέσα σε κοιλοότητες των θεάτρων για να επιστρέφουν τον ήχο στους θεατές. Τα ρωμαϊκά θέατρα, λοιπόν, ξεπέρασαν, με τη βοήθεια και της ανεπτυγμένης τεχνολογίας, τις ακουστικές δυνατότητες των ελληνικών θεάτρων. Όμως η κατάργηση της ανοιχτής μορφής του ελληνικού θεάτρου είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν κλειστοί χώροι, αποκομμένοι από το γύρω περιβάλλον και να περιοριστεί έτσι η θέα στο χώρο της σκηνής.

ΤΟ ΩΔΕΙΟ

Οι χώροι, η χρήση και η μορφή τους

Εκτός από τις θεατρικές παραστάσεις, ιδιαίτερα δημοφιλείς στην αρχαία Ελλάδα ήταν και οι μουσικές εκδηλώσεις. Περιελάμβαναν κυρίως τις μουσικές ακροάσεις που συνόδευαν τις απαγγελίες ποιημάτων και τους μουσικούς αγώνες, διαγωνισμούς, δηλαδή, μουσικής, τραγουδιού, ποίησης και χορού που γίνονταν στο πλαίσιο μεγάλων θρησκευτικών γιορτών. Κατά τη διάρκειά τους, άντρες, παιδιά ή νέες γυναίκες χόρευαν και τραγουδούσαν με τη συνοδεία μουσικής.

Στην αρχαία Αθήνα, στη νότια πλαγιά της Ακρόπολης, κατασκευάστηκε για πρώτη φορά τον 5ο αι. π.Χ. με την επιμέλεια του Περικλή ένα ειδικό κτήριο, κατάλληλο να στεγάσει μουσικούς αγώνες. Στους αιώνες που ακολούθησαν μέχρι τη ρωμαϊκή κυριαρχία είναι πιθανόν να δημιουργήθηκαν και άλλα κτήρια μουσικής. Ήταν όμως στα ρωμαϊκά χρόνια που οι χώροι για τα μουσικά θεάματα γνώρισαν μεγάλη διάδοση.

Τα κτήρια αυτά ονομάζονταν **ωδεία**, από τη λέξη «ωδή» που σημαίνει άσμα, και ήταν στεγασμένα. Από το πρώτο ωδείο των αρχαίων χρόνων, γνωστό ως Ωδείο του Περικλή, που είναι, μάλιστα, και το μοναδικό ωδείο της ελληνικής αρχαιότητας, μέχρι τα νεότερα ρωμαϊκά ωδεία, η αρχιτεκτονική μορφή των κτηρίων εξελισσόταν συνεχώς, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ένας συγκεκριμένος και σταθερός τύπος.

Πάντως, παρά τις βασικές διαφορές τους, όλα τα ωδεία του αρχαίου κόσμου είχαν ως κοινό χαρακτηριστικό έναν κεντρικό χώρο για την παρουσίαση των θεαμάτων, γύρω από τον οποίο κάθονταν σε εδώλια οι θεατές.

Έτσι, το ελληνικό ωδείο των κλασικών χρόνων με την τετράγωνη κάτοψη και τους πολλούς κίονες που στήριζαν τη στέγη διαδέχθηκαν τα πρώτα ορθογώνια ρωμαϊκά ωδεία που εσωτερικά έμοιαζαν με θέατρα και αργότερα τα νεότερα ημικυκλικά ωδεία που είχαν όλα τα χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής του θεάτρου: κοίλο, ορχήστρα και σκηνή.

Η εξέλιξη των ωδείων φανερώνει μία προσπάθεια να βελτιωθούν οι οπτικές και ακουστικές συνθήκες, ώστε να εξυπηρετούν πολλαπλές λειτουργίες. Πράγματι, ενώ το ωδείο του Περικλή χρησιμοποιήθηκε κατά κύριο λόγο για μουσικές εκδηλώσεις, στα ρωμαϊκά ωδεία πραγματοποιούνταν ποικίλα θεάματα. Μάλιστα, στα ρωμαϊκά χρόνια το θέατρο και το ωδείο συνυπήρχαν συνήθως στις πόλεις, δημιουργώντας πολλαπλούς χώρους για την ψυχαγωγία των πολιτών. Παρόλ' αυτά, η χρήση τους δεν ήταν πάντοτε διαχωρισμένη, αφού πολλές φορές φιλοξενούσαν τα ίδια θεάματα. Φαίνεται πάντως ότι το ωδείο, λόγω των χαρακτηριστικών του, προσηφορόταν για εκδηλώσεις υψηλής ποιότητας και επομένως απευθυνόταν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα.

Εικ. 24,25 Αναπαράσταση του λόφου και της νότιας πλαγιάς της Ακρόπολης της Αθήνας στον 2ο αι. μ.Χ. (Μ. Κορρές).
Και στις δύο εικόνες διακρίνεται στα δεξιά το ωδείο του Περικλή και δίπλα του ακριβώς το θέατρο του Διονύσου.

Το ωδείο των κλασικών χρόνων

Η ιστορία του πρώτου ωδείου

Το ωδείο του Περικλή στη νοτιοανατολική πλευρά της Ακρόπολης, δίπλα από το θέατρο του Διονύσου, δεν είναι μόνο το αρχαιότερο ωδείο. Είναι και το πρώτο στεγασμένο κτήριο που χρησιμοποιήθηκε για θεάματα αλλά και ένα από τα μεγαλύτερα στεγασμένα κτήρια της αρχαιότητας. Χτίστηκε στα μέσα του 5ου αι. π.Χ. με πρωτοβουλία του Περικλή, με σκοπό να στεγάσει τους μουσικούς αγώνες της γιορτής των Παναθηναίων, οι οποίοι μέχρι τότε γίνονταν στην ορχήστρα της αγοράς. Η συνύπαρξη επομένως των δύο κτηρίων φαίνεται ότι πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο ενός ενιαίου οικοδομικού προγράμματος που στόχο είχε τη δημιουργία ενός συνόλου κτηρίων αποκλειστικά για πολιτιστικές δραστηριότητες.

Το 86 π.Χ., κατά τη διάρκεια των Μιθριδατικών πολέμων, το ωδείο πυρπολήθηκε από τον Ρωμαίο στρατηγό Σύλλα και καταστράφηκε. Ξαναχτίστηκε το 61 π.Χ. πάνω στα ερείπιά του με το ίδιο ακριβώς σχέδιο από τον βασιλιά της Καππαδοκίας Αριοβαζάρνη τον Β'. Το 267 μ.Χ., με την επιδρομή των Ερούλων, ενός βαρβαρικού λαού με σκανδιναβική προέλευση, το ωδείο καταστράφηκε ολοσχερώς.

Οι μουσικοί αγώνες...

Τα Μεγάλα Παναθήναια ήταν μία από τις σημαντικότερες και πιο λαμπρές αθηναϊκές γιορτές. Ήταν αφιερωμένη στα γενέθλια της προστατίδας θεάς της πόλης Αθηνάς. Γιορτάζονταν κάθε τέσσερα χρόνια, το μήνα Εκατομβαιώνα (μέσα Ιουλίου – μέσα Αυγούστου), και διαρκούσαν τέσσερις ημέρες. Στο πλαίσιό τους, εκτός από αθλητικοί, διεξάγονταν και μουσικοί αγώνες, οι οποίοι, μάλιστα, προσέλκυαν πολλούς δημιουργούς από όλη την Ελλάδα, καθώς η νίκη σε αυτούς ήταν πολύ σημαντική. Οι νικητές δεν κέρδιζαν μόνο βραβεία αλλά και μεγάλη φήμη που διαδιδόταν σε όλη την Ελλάδα, καθώς τα ονόματά τους αναγράφονταν στα κρατικά αρχεία.

...και άλλες χρήσεις του ωδείου του Περικλή

Κατά καιρούς το ωδείο απέκτησε και κάποιες δευτερεύουσες χρήσεις, λειτουργώντας άλλοτε ως δικαστήριο και αποθήκη σιτηρών και άλλοτε ως χώρος για πολιτικές συνελεύσεις και τις διαλέξεις φιλοσόφων. Χρησίμευε επίσης και ως χώρος για την παρουσίαση των έργων που θα διαγωνίζονταν στους δραματικούς αγώνες των Μεγάλων Διονυσίων. Η διαδικασία αυτή ονομαζόταν «προάγων» και κατά τη διάρκειά της οι υποκριτές δεν φορούσαν προσωπεία και θεατρικά κοστούμια, ώστε η πραγματική τους ταυτότητα να είναι γνωστή σε όλους.

Η υπόστυλη αίθουσα

Σήμερα μόνο ελάχιστα θεμέλια σώζονται από το ωδείο του Περικλή. Σε συνδυασμό όμως με τις πληροφορίες των αρχαίων συγγραφέων συμπεραίνουμε ότι ήταν μία τεράστια τετράγωνη αίθουσα με πολλούς κίονες που στήριζαν τη στέγη, η οποία είχε σχήμα πυραμίδας. Στο κέντρο υπήρχε ένα βήμα, ένας υπερυψωμένος χώρος, δηλαδή, για τους μουσικούς, ενώ στις τέσσερις πλευρές του είχαν τοποθετηθεί ξύλινα καθίσματα για τους θεατές. Η επιλογή του ξύλου δεν ήταν τυχαία. Όποτε κρινόταν απαραίτητο τα καθίσματα μπορούσαν να απομακρυνθούν, προκειμένου να ελευθερωθεί ο χώρος και να αποκτήσει διαφορετική λειτουργία, όπως για παράδειγμα αυτή της αποθήκης. Για το φωτισμό του κτηρίου φαίνεται πως είχαν προβλέψει ένα φωταγωγό στο κέντρο της στέγης του.

Η μορφή που είχε το μοναδικό αυτό ελληνικό ωδείο ονομάζεται «υπόστυλη αίθουσα» και πρωτοεμφανίστηκε σε ένα ιερό κτήριο του 6ου αι. π.Χ. Πρόκειται για το Τελεστήριο της Ελευσίνας, το σημαντικότερο οικοδόμημα στο ιερό της θεάς Δήμητρας. Εκεί γίνονταν τα *Ελευσίνια Μυστήρια*, οι θρησκευτικές, δηλαδή, τελετές προς τιμήν της θεάς. Οι μύστες, όπως ονομάζονταν οι μνημένοι στη μυστική λατρεία, παρακολουθούσαν τις τελετές από τα καθίσματα που είχαν τοποθετηθεί στις τέσσερις πλευρές του αίθουσας.

Βασική αποστολή της υπόστυλης αίθουσας ήταν να προσφέρει σε ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων τη δυνατότητα να παρακολουθεί ένα δρώμενο. Το υπερυψωμένο βήμα που δημιουργούσε ένα είδος σκηνής και τα καθίσματα ολόγυρα έδιναν στο χώρο το χαρακτήρα ενός θεάτρου. Ωστόσο, ο μεγάλος αριθμός των κίωνων εμποδίζε τους θεατές να βλέπουν με ευκολία όσα συνέβαιναν στο κέντρο.

i

...και κάτι ακόμα

Μια προφορική παράδοση της εποχής τους φαίνεται να μεταφέρουν ο περιηγητής Πausanίας και ο ιστορικός Πλούταρχος λέγοντας ότι το ωδείο δημιουργήθηκε κατ'απομίμηση της σκηνής του Πέρση βασιλιά Ξέρξη, την οποία οι Έλληνες απέσπασαν μετά τη νίκη τους στις Πλαταιές το 479 π.Χ. Σύμφωνα, πάλι, με τον Ρωμαίο αρχιτέκτονα Βιτρούβιο, για την κατασκευή των κίωνων που στήριζαν τη στέγη χρησιμοποιήθηκαν τα ξύλα των περσικών πλοίων. Ωστόσο, αυτή η σύνδεση πρέπει να γίνει σκόπιμα, αφού τα αρχαιολογικά στοιχεία δεν επιβεβαιώνουν την παράδοση. Φαίνεται, δηλαδή, ότι στα χρόνια της απόλυτης ρωμαϊκής κυριαρχίας είχε αποδοθεί ένας έντονος συμβολισμός στο ωδείο, για να θυμίζει στους Αθηναίους το ένδοξο παρελθόν τους.

Εικ. 26 Το ρωμαϊκό ωδείο της Πάτρας (α΄ μισό 2ου αι. μ.Χ.). Βρισκόταν στην καρδιά της πόλης και μαζί με το στάδιο αποτελούσαν την περιοχή των θεαμάτων.

Το ωδείο στα ρωμαϊκά χρόνια (30 π.Χ.-324 μ.Χ.)

Στα ρωμαϊκά χρόνια τα ωδεία, εκτός από χώροι συναυλιών και μουσικών παραστάσεων, λειτουργούσαν και ως αίθουσες για ποικίλες εκδηλώσεις και θεάματα, όπως για διαλέξεις και απαγγελίες ποιημάτων, παραστάσεις μίμων και χορούς παντομίμας αλλά ακόμα και ως χώροι συναθροίσεων των βουλευτών. Συνήθως συνυπήρχαν με τα θέατρα στην καρδιά της πόλης, την αγορά, και πολλές φορές τα αντικαθιστούσαν, αν το θέατρο μίας πόλης είχε καταστραφεί ή μετατραπεί σε αρένα. Αντίθετα όμως με τα θέατρα που ήταν ανοιχτά, τα ωδεία ήταν στεγασμένα, προσφέροντας έτσι προστασία των θεατών από τις καιρικές συνθήκες αλλά και καλύτερη ακουστική. Πρέπει να προορίζονταν, λοιπόν, για την υψηλή κοινωνία και γενικότερα για ένα επιλεγμένο κοινό, γι' αυτό και τα συναντάμε κυρίως σε πιο ανεπτυγμένες περιοχές, ενώ κατασκευάζονταν τις περισσότερες φορές με χορηγίες εύπορων πολιτών.

Η μορφή των ρωμαϊκών ωδείων

Τα ρωμαϊκά ωδεία ήταν όμοια στην κατασκευή τους με τα ρωμαϊκά θέατρα. Είχαν, δηλαδή, εντυπωσιακό ημικυκλικό κοίλο, ημικυκλική ορχήστρα και επιβλητική σκηνή αλλά και προσκήνιο, παρασκήνια και λογείο. Καθώς όμως είχαν μία μόνιμη στέγη, το βάρος της έπρεπε να είναι περιορισμένο, ώστε να μην υπάρχει κίνδυνος να καταρρεύσει. Έτσι, τα ωδεία χρειάστηκε να γίνουν μικρότερα σε μέγεθος, με αποτέλεσμα η χωρητικότητά τους να είναι μικρότερη από αυτή των θεάτρων. Η συνύπαρξή τους με τα θέατρα δημιουργούσε ένα οικοδομικό σύνολο προορισμένο για την ψυχαγωγία του κόσμου. Αντίθετα όμως από τα θέατρα, τα ωδεία δεν είχαν εξαρχής αυτή τη διαμόρφωση και χρειάστηκε να γίνουν αρκετές αλλαγές μέχρι να εξελιχθούν σε ειδική κατηγορία του ρωμαϊκού θεάτρου. Έτσι, κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες, τα ορθογώνια και τα ημικυκλικά ωδεία.

Τα ορθογώνια ωδεία

Τα πρώτα ρωμαϊκά ωδεία αποτελούσαν έναν συνδυασμό ορθογώνιου και ημικυκλικού κτηρίου. Εξωτερικά, δηλαδή, ήταν ορθογώνια κτίσματα, στο εσωτερικό τους όμως τα εδώλια του κοίλου ήταν τοποθετημένα σε ημικυκλική διάταξη. Τη μορφή αυτή, μάλιστα, δανείστηκαν από το βουλευτήριο των ελληνιστικών χρόνων, το χώρο, δηλαδή, όπου συνεδρίαζε η βουλή. Το βουλευτήριο ήταν ένα ορθογώνιο στεγασμένο κτίσμα με εδώλια για το ακροατήριο, τοποθετημένα συνήθως σε κυκλική μορφή μπροστά από έναν κεντρικό χώρο για τους ομιλητές, όπως ακριβώς και στα ελληνικά θέατρα. Σε κίονες που ήταν τοποθετημένοι στην περιφέρεια του κτηρίου στηριζόταν η στέγη (βλ. εικ. 6).

Εικ. 27 Το ρωμαϊκό ωδείο της Νικόπολης (1ος αι. μ.Χ.). Χτίστηκε δίπλα από την αγορά και χρησιμοποιήθηκε πιθανόν ως βουλευτήριο.

Τα ημικυκλικά ωδεία

Σταδιακά, τα ωδεία που άρχισαν να κατασκευάζουν οι Ρωμαίοι από το τέλος του 1ου αι. μ.Χ. και μετά απέκτησαν την ημικυκλική μορφή και όλα τα χαρακτηριστικά των ρωμαϊκών θεάτρων. Χτίζονταν και αυτά σε επίπεδο έδαφος, πάνω σε θολωτές κατασκευές που δημιουργούσαν τόξα και ανοίγματα στο εξωτερικό των κτηρίων, με αποτέλεσμα να αποκτήσουν μια εντυπωσιακή πολυώροφη εξωτερική πρόσοψη. Είχαν όμως ψηλότερους τοίχους, για να δημιουργούνται ακόμη περισσότερα ανοίγματα, καθώς οι συνθήκες φωτισμού, αερισμού και ακουστικής στα στεγασμένα ωδεία ήταν διαφορετικές από αυτές των ανοιχτών θεάτρων.

i

...και κάτι ακόμα

Στην Αθήνα κατασκευάστηκαν κατά τη διάρκεια των αρχαίων χρόνων τρία ωδεία: του Περικλή, του Αγρίππα και του Ηρώδη του Αττικού. Στα τρία αυτά οικοδομήματα μπορούμε να παρακολουθήσουμε την εξελικτική πορεία του ωδείου.

Και η ιστορία συνεχίζεται...

Με την κήρυξη του χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας του ρωμαϊκού κράτους, το 380 μ.Χ., επιχειρήθηκε μία πολιτική κατάργησης και ακύρωσης θεσμών, συνηθειών και αντιλήψεων που θύμιζαν το «ειδωλωλατρικό παρελθόν».

Τα θεατρικά οικοδομήματα και τα ωδεία, άμεσα συνδεδεμένα με τους αγώνες και τα θεάματα που φιλοξενούσαν μέχρι τότε, δεν ταίριαζαν με το ύφος της νέας εποχής. Έτσι, όσα από αυτά δεν είχαν εγκαταλειφθεί μέχρι τότε για άλλους λόγους (παρακμή και εγκατάλειψη πόλεων, επιδρομές και λεηλασίες, φυσικές καταστροφές), σταδιακά ερήμωσαν και αφέθηκαν σε μαρασμό. Σε πολλές περιπτώσεις μετατράπηκαν σε λατομεία, στα οποία οι νέοι κάτοικοι έβρισκαν χωρίς κόπο και επιπλέον έξοδα την πρώτη ύλη, έτοιμους λίθους και μάρμαρο, δηλαδή, για την οικοδόμηση νέων κτηρίων. Άλλοτε, πάλι, άλλαξαν χρήση για να εξυπηρετήσουν ανάγκες που κατά περίπτωση προέκυψαν, μετατράπηκαν λόγου χάρη σε φρουρία, ενώ δεν λείπουν και οι περιπτώσεις όπου πάνω από αυτά χτίστηκαν ακόμη και ολόκληρα κτήρια, όπως εκκλησίες και μοναστήρια.

Στο πέρασμα των αιώνων πολλά από τα κτίσματα αυτά, που άλλοτε φιλοξενούσαν τις εκδηλώσεις της δημόσιας ζωής, θάφτηκαν κάτω από στρώσεις χωμάτων και λησμονήθηκαν. Όχι όμως για πάντα. Κάποια άφησαν πίσω τους ίχνη που δεν σβήστηκαν, άλλα «μιλούσαν» μέσα από τις αρχαίες πηγές κι άλλα μνημονεύονταν μέσα από μαρτυρίες, περιγραφές και απεικονίσεις ταξιδευτών των νεότερων χρόνων. Ήδη από τον 19ο αιώνα τα τεκμήρια αυτά αποτέλεσαν πολύτιμες πηγές πληροφοριών που συνδυάστηκαν από τους αρχαιολόγους για να ταυτίσουν τη θέση θεατρικών οικοδομημάτων και να τα ξαναφέρουν στο φως ύστερα από αιώνες αφάνειας. Η αποκάλυψη όμως έκανε φανερή και την κακή κατάσταση διατήρησής τους, με αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις τα πρώτα μέτρα για την προστασία τους να εφαρμόζονται σχεδόν αμέσως μετά την ανασκαφή. Πολλές φορές αφορμή για την αναστήλωσή τους στάθηκε η ανάγκη για τη διοργάνωση σύγχρονων πολιτιστικών εκδηλώσεων, όπως παραστάσεων αρχαίου δράματος και συναυλιών.

Η γνώση και η εμπειρία που αποκτήθηκαν από τους ειδικούς και κυρίως η εξέλιξη και η πρόοδος της επιστήμης και της τεχνολογίας συνέβαλαν στην συντήρηση και την αποκατάσταση των μνημείων με τις πλέον κατάλληλες μεθόδους· σε τέτοιο βαθμό, μάλιστα, που πολλά από τα αρχαία θέατρα και ωδεία απέκτησαν σχεδόν την αρχική τους εικόνα!

Η μορφή που έχει καθένα απ' αυτά τα μνημεία λίγο-πολύ ακολούθησε το πρότυπο που είχε καθιερωθεί για την κατηγορία του κτηρίου στην οποία ανήκε. Όμως το κάθε οικοδόμημα έχει τις δικές ιδιομορφίες, οι οποίες προέκυψαν από τις ιδιαίτερες συνθήκες και ανάγκες που έπρεπε να εξυπηρετήσει. Έχει όμως και τη δική του μοναδική ιστορία.

Αν θέλετε, λοιπόν, να μάθετε την ιστορία που «κουβαλούν» πολλά από τα θέατρα και τα ωδεία που χτίστηκαν στην αρχαιότητα στον ελλαδικό χώρο, δεν έχετε παρά να ξεφυλλίσετε τα σχετικά έντυπα αρχαίων θεάτρων και ωδείων που θα βρείτε μέσα στον εκπαιδευτικό φάκελο. Αν, πάλι, έχετε την περιέργεια να δείτε σε ποια μήκη και πλάτη της γης θα συναντούσατε σήμερα αρχαία θέατρα και ωδεία, δεν έχετε παρά να κάνετε μαζί μας... «Ένα ταξίδι σε αρχαία θέατρα και ωδεία του κόσμου»!

Προτάσεις διαχείρισης και αξιοποίησης του εντύπου

Τι είναι;

Πρόκειται για μία προσπάθεια καταγραφής, όσο γίνεται πιο συνοπτικά και απλά, της ιστορίας της εξέλιξης του θεατρικού οικοδομήματος στην αρχαιότητα και τα ρωμαϊκά χρόνια. Ξεκινώντας από τις πρώτες απόπειρες διαμόρφωσης ενός κατάλληλου χώρου για την φιλοξενία θεατρικών δρωμένων και καταλήγοντας στην υψηλής ποιότητας κατασκευή θεάτρων αλλά και ωδείων, μπορεί κανείς να αναζητήσει απαντήσεις σε μία σειρά από ερωτήματα, όπως:

- Τι γνωρίζουμε για τα πρώτα θεατρικά δρώμενα στην Αθήνα των αρχαίων χρόνων και πώς σχετίζονται με τα πρώτα θεατρικά κτίσματα;
- Πώς επηρέασαν οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες κάθε εποχής την μορφή και τις χρήσεις των θεατρικών οικοδομημάτων;
- Πώς προέκυψε ένας άλλος τύπος θεατρικού κτίσματος, το ωδείο, και τι ανάγκες εξυπηρετούσε;

Σε ποιον απευθύνεται;

Κατά κύριο λόγο στον εκπαιδευτικό, τόσο της πρωτοβάθμιας όσο και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, προκειμένου να το χρησιμοποιήσει ως ένα χρήσιμο εργαλείο στο πλαίσιο της διδασκαλίας για το αρχαίο θέατρο. Περιέχει τεκμηριωμένες πληροφορίες που βασίζονται στην ερμηνεία των αρχαιολογικών καταλοίπων, προκειμένου να προσφέρει μια σφαιρική και εμπεριστατωμένη γνώση για το συγκεκριμένο θέμα. Ωστόσο, τα κείμενα είναι γραμμένα σε απλό ύφος, ώστε να μπορούν να γίνουν κατανοητά και από μαθητές μεγαλύτερων ηλικιών (15 χρονών και άνω). Τυχόν άγνωστοι όροι που συναντώνται για πρώτη φορά στο κείμενο (π.χ. εκκύκλημα, διάζωμα, ίκρια,) εξηγούνται με απλό τρόπο και, μάλιστα, τονίζονται με έντονη γραφή, χωρίς να διακόπτεται η ροή του λόγου και του νοήματος.

Πώς μπορεί να αξιοποιηθεί;

Η οργάνωση του εντύπου έχει γίνει με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορεί να είναι εύχρηστο και χρήσιμο για τον αναγνώστη.

Χωρίζεται σε δύο μέρη: α) το Θέατρο και β) το Ωδείο.

Το καθένα διαιρείται σε επιμέρους θεματικές, όπου παρουσιάζεται η εξέλιξη του θεάτρου και του ωδείου από την κλασική έως και την ρωμαϊκή περίοδο με τα ιδιαίτερα γνωρίσματα κάθε εποχής.

Κάθε κεφάλαιο χωρίζεται σε υποενότητες με συνοπτικό περιεχόμενο. Κρίθηκε σκόπιμο τα κείμενα να πλαισιώνονται από πλούσιες εικόνες, οι οποίες τεκμηριώνουν, συμπληρώνουν και «ζωντανεύουν» την πληροφορία. Κι αυτές με τη σειρά τους υποστηρίζονται κάθε φορά από επεξηγηματικές λεζάντες που βοηθούν στην καλύτερη κατανόησή τους. Κάθε κεφάλαιο ολοκληρώνεται με ένα τελευταίο σχόλιο με τον τίτλο «...και κάτι ακόμα», στο οποίο μπορεί να διαβάσει κανείς μια ακόμη πληροφορία με ξεχωριστό ενδιαφέρον.

Πώς συνδέεται με τη σχολική ύλη

Στις σελίδες που ακολουθούν μπορείτε να δείτε τα μαθήματα του Αναλυτικού Προγράμματος Δημοτικού, Γυμνασίου και Γενικού Λυκείου που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με το έντυπο αυτό και αφορούν στην αρχιτεκτονική του αρχαίου θεάτρου. Θα βρείτε επίσης προτάσεις δραστηριοτήτων που μπορείτε να αξιοποιήσετε σε συνδυασμό, κατά περίπτωση, και με άλλα έντυπα του εκπαιδευτικού φακέλου.

ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Μελέτη Περιβάλλοντος

Ενότητα: 7. Ο Πολιτισμός μας

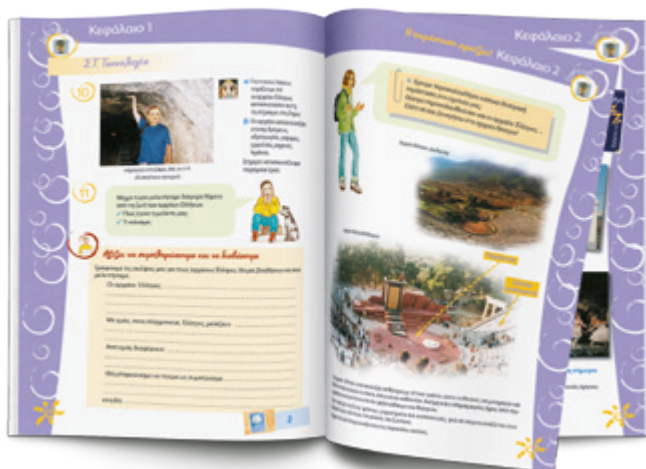
Κεφάλαιο: 2. Η παράσταση αρχίζει

Από το βιβλίο του δασκάλου: (...) Οι μαθητές να προσεγγίσουν τη μορφή, τα μέσα και τη σημασία του θεάτρου στην αρχαία Ελλάδα (σελ. 86).

Από το βιβλίο του μαθητή: (...) Όπου οι αρχαίοι Έλληνες έχτιζαν πόλεις, κατασκεύαζαν και ναούς, στάδια και θέατρα. Γιατί άραγε; (Δραστηριότητα 1, σελ. 112).

Σύνδεση με το έντυπο: Εισαγωγή, Κεφ. 1: Η μορφή και τα μέρη του θεάτρου, Κεφ. 5: Οι μηχανισμοί του ελληνικού θεάτρου, Κεφ. 6: Η εικόνα και ο ήχος στα αρχαία θέατρα.

Πρόταση αξιοποίησης: Οι μαθητές μπορούν να παρατηρήσουν τις εικόνες 17-19 του εντύπου (σελ. 22, 23), στις οποίες αναπαριστάται ο πλούσιος εξοπλισμός ενός αρχαίου θεάτρου. Έπειτα, μπορούν να αντιστοιχήσουν τις περιγραφές που δίνει το σχολικό βιβλίο για καθέναν από τους μηχανισμούς (σελ. 112) με τις ονομασίες που δίνονται γι' αυτούς στο έντυπο (σελ. 22, 23).

ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Μελέτη Περιβάλλοντος

Ενότητα: 2. Ο πολιτισμός των Ελλήνων και των άλλων λαών

Κεφάλαιο: 1. Ο πολιτισμός των Ελλήνων

Από το βιβλίο του δασκάλου: Επιδίδεται οι μαθητές να συστηματοποιήσουν τις γνώσεις τους για τα έργα του ελληνικού πολιτισμού εντάσσοντάς τα στην χρονική περίοδο που δημιουργήθηκαν, καθώς επίσης να συγκρίνουν τις μεταβολές στον χρόνο (σελ. 41).

Από το βιβλίο του μαθητή: (...) Πώς ήταν τα θέατρα στην αρχαία Ελλάδα; Πώς είναι σήμερα; (Δραστηριότητα 3Α, σελ. 38).

Σύνδεση με το έντυπο: Αξιοποίηση του εντύπου συνολικά.

Πρόταση αξιοποίησης: Οι μαθητές μπορούν να εργαστούν ομαδικά. Αρχικά ερευνούν το υλικό του εντύπου σύμφωνα με τη θεματική που έχουν αναλάβει (ενδεικτικά: 1η ομάδα - Η μορφή και τα μέρη του θεάτρου, 2η ομάδα - Τα μηχανήματα του αρχαίου θεάτρου, 3η ομάδα - Η εικόνα στο αρχαίο θέατρο, 4η ομάδα - Ο ήχος στο αρχαίο θέατρο). Στη συνέχεια συζητούν σχετικά με τη μορφή και τα χαρακτηριστικά του θεάτρου στην αρχαία Ελλάδα, ώστε να καταλήξουν σε συμπεράσματα και να τα παρουσιάσουν στην τάξη.

ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ Ιστορία

Ενότητα: 3η. Κλασικά Χρόνια

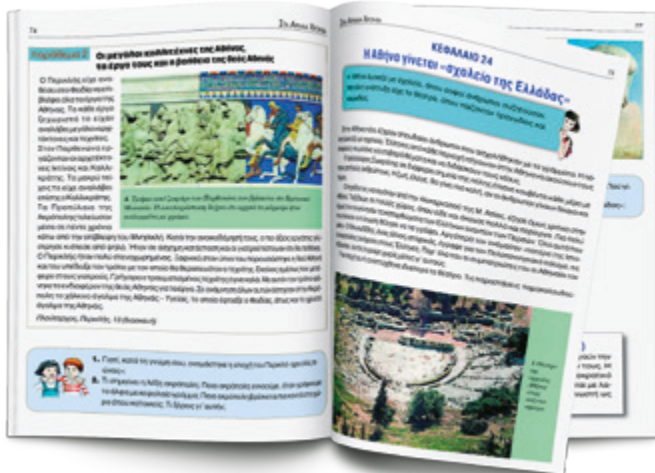
Κεφάλαιο: 24. Η Αθήνα γίνεται «σχολείο της Ελλάδας»

Από το βιβλίο του δασκάλου: Επιδίδωκεται οι μαθητές να γνωρίσουν τα αντιπροσωπευτικότερα δείγματα της αρχιτεκτονικής της εξεταζόμενης εποχής (σελ. 69), (...) *Πώς κατασκεύασαν οι αρχαίοι Έλληνες τα πρώτα θέατρα;*, (...) να γίνει αναφορά και στην τοπική ιστορία, εφόσον υπάρχει αρχαίο θέατρο στον τόπο όπου κατοικούν οι μαθητές. Στην περίπτωση αυτή μπορούν να συλλέξουν πληροφορίες και ει- κονιστικό υλικό και να το παρουσιάσουν στην τάξη (σελ. 70).

Σύνδεση με το έντυπο: Κεφ. 1: Η μορφή και τα μέρη του θεάτρου, Κεφ. 2: Οι πρώτες παραστάσεις και τα πρώτα θεατρικά οικοδομήματα, Κεφ. 3: Το θέατρο στα ελληνιστικά χρόνια (336-31 π.Χ.), Κεφ. 5: Οι μηχανισμοί του ελληνικού θεάτρου, Κεφ. 6: Η εικόνα και ο ήχος στα αρχαία θέατρα.

Πρόταση αξιοποίησης: Οι μαθητές μπορούν να ανατρέξουν στις σελίδες του εντύπου για να βρουν πληροφορίες και να παρατηρήσουν εικόνες θεάτρων ως αφορμή για συζήτηση και έρευνα.

Σύνδεση με άλλο έντυπο: Όλα τα έντυπα της σειράς Ακολούθησε με.

ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ Ιστορία

Ενότητα: 5η. Θέματα από την αρχαία ιστορία

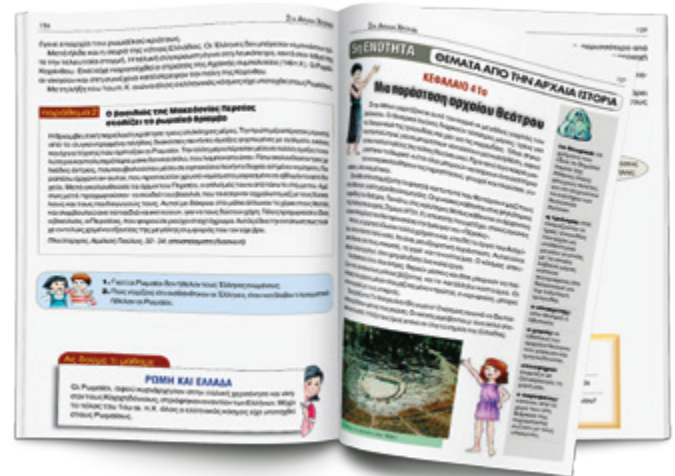
Κεφάλαιο: 41α. Μια παράσταση αρχαίου θεάτρου

Από το βιβλίο του δασκάλου: Επιδίδωκεται οι μαθητές να γνωρίσουν τα σχετικά με τη γέννηση, την ανάπτυξη και τη λειτουργία του αρχαίου θεάτρου (σελ. 111).

Για τον λόγο αυτό προτείνεται ο χωρισμός της τάξης σε ομάδες εργασίας με επιμέρους θεματικές. Μία από αυτές είναι ο χώρος και η εξέλιξή του (σελ. 112).

Σύνδεση με το έντυπο: Εισαγωγή, Κεφ. 1: Η μορφή και τα μέρη του θεάτρου, Κεφ. 2: Οι πρώτες παραστάσεις και τα πρώτα θεατρικά οικοδομήματα, Κεφ. 3: Το θέατρο στα ελληνιστικά χρόνια (336-31 π.Χ.), Κεφ. 4: Το θέατρο στα ρωμαϊκά χρόνια (30 π.Χ. - 324 μ.Χ.).

Πρόταση αξιοποίησης: Οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν πληροφορίες από το υλικό του εντύπου και μέσα από την επεξεργασία του να καταλήξουν σε συμπεράσματα, τα οποία θα παρουσιάσουν στην τάξη.

Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ Ιστορία

Ενότητα: Α. Οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι

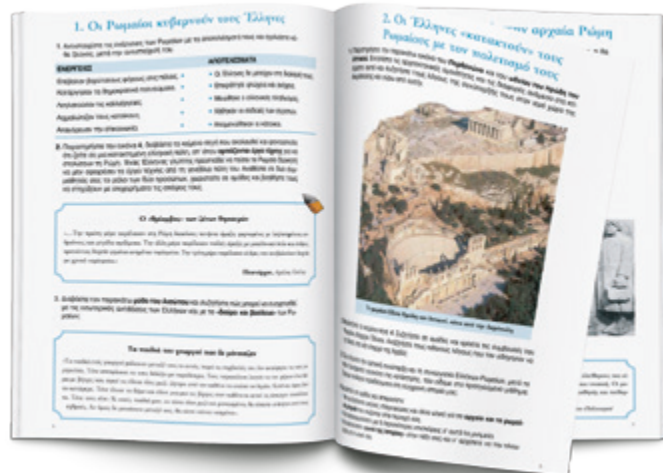
Κεφάλαιο: 2. Οι Έλληνες «κατακτούν» τους Ρωμαίους με τον πολιτισμό τους

Από το βιβλίο του δασκάλου: Επιδιώκεται οι μαθητές να γνωρίσουν τον ελληνορωμαϊκό πολιτισμό μέσα από τα δημιουργήματά του, να εκτιμήσουν τη συνεισφορά των Ελλήνων και να ενδιαφερθούν για τα ρωμαϊκά μνημεία (σελ. 35).

Από το τετράδιο εργασιών: Οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν τις αρχιτεκτονικές ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στον Παρθενώνα και το ωδείο του Ηρώδου του Αττικού (Άσκηση 1, σελ. 5), να αναζητήσουν υλικό για τα αρχαία και ρωμαϊκά μνημεία της περιοχής τους και να οργανώσουν επισκέψεις σε αυτά (Άσκηση 4, σελ. 5).

Σύνδεση με το έντυπο: Αξιοποίηση του εντύπου συνολικά.

Πρόταση αξιοποίησης: Οι μαθητές μπορούν να αξιοποιήσουν τις εικ. 7 σελ. 11 και εικ. 14, 25 σελ. 28 του εντύπου για την εκπόνηση της άσκησης 1, σελ. 5, από το τετράδιο εργασιών. Προτείνεται ακόμη να παρατηρήσουν τις παραπάνω εικόνες για να εντοπίσουν τις διαφορές ανάμεσα στο αρχαίο ελληνικό θέατρο και το ρωμαϊκό ωδείο.

Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ Θεατρική Αγωγή

Ενότητα: Πέμπτη Ζώνη. Ο χώρος

Από το βιβλίο του δασκάλου: Επιδιώκεται οι μαθητές να γνωρίσουν το αρχαίο ελληνικό θέατρο μέσα από φωτογραφίες, διαφάνειες και video (Δραστηριότητα 2, σελ. 80).

Προτείνεται η επίσκεψη σε ένα αρχαίο θέατρο με σκοπό την αναγνώριση του περιβάλλοντος χώρου και τη γνωριμία με την αρχιτεκτονική και την ακουστική του θεάτρου (Προαιρετική δραστηριότητα, σελ. 81).

Σύνδεση με το έντυπο: Αξιοποίηση του εντύπου συνολικά.

Πρόταση αξιοποίησης: Οι μαθητές μπορούν να παρατηρήσουν τις εικόνες του εντύπου ως αφορμή για ομαδική συζήτηση (ενδεικτικά: εικ. 7, σελ. 11 - το θέατρο του Διονύσου και το ιερό, εικ. 20, σελ. 24 - Το θέατρο των Δελφών σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον).

Σύνδεση με άλλο έντυπο: Όλα τα έντυπα της σειράς Ακολούθησέ με.

Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ Φυσική

Ενότητα: Ήχος

Κεφάλαιο: 3. Ανάκλαση και απορρόφηση του ήχου

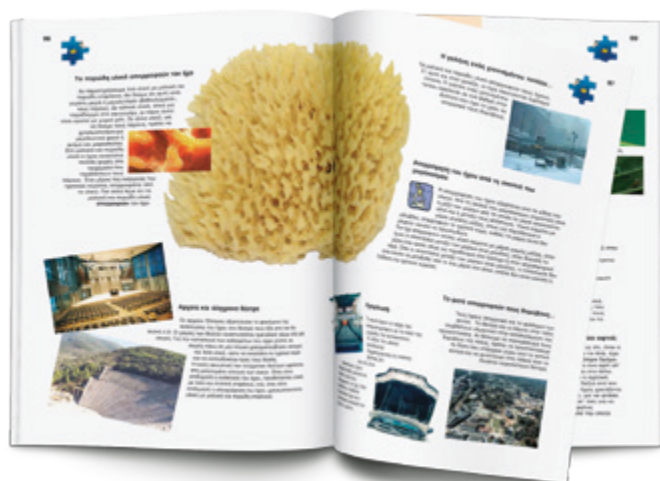
Από το βιβλίο του μαθητή: *Οι αρχαίοι Έλληνες αξιοποίησαν το φαινόμενο της ανάκλασης του ήχου στα θέατρά τους ήδη από τον 5ο αι. π.Χ.* (σελ. 96).

Σύνδεση με το έντυπο: Κεφ. 6: Η εικόνα και ο ήχος στα αρχαία θέατρα.

Πρόταση αξιοποίησης: Οι μαθητές μπορούν να συζητήσουν για τον τρόπο διαμόρφωσης της αρχιτεκτονικής ενός αρχαίου θεάτρου, καθώς και για τα υλικά κατασκευής του, κυρίως ως προς το ρόλο που έπαιζαν στην καλή ακουστική του. Μπορούν ακόμη να προβληματιστούν συγκρίνοντας τον ήχο και τη διάδοσή του στα αρχαία θέατρα σε σχέση με τις κλειστές αίθουσες των σύγχρονων θεάτρων.

Θα μπορούσαν επίσης να τους απασχολήσουν και επί μέρους θέματα, όπως πώς λειτουργεί ο ήχος κατά τη διάρκεια μιας θεατρικής παράστασης, ώστε να φτάνει «καθαρός» στ' αυτιά των θεατών.

Ως ενδεικτική δραστηριότητα προτείνεται ο εντοπισμός της ηχητικής πηγής από τους μαθητές και ο σχεδιασμός της πορείας που κατά προσέγγιση ακολουθεί ένα ηχητικό κύμα σ' ένα αρχαίο θέατρο.

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ Αρχαία Ιστορία

Κεφάλαιο: 5. Η Ηγεμονία της Αθήνας (479-431 π.Χ.)

Υποκεφάλαιο: 5. Η διαδικασία της μόρφωσης - Ο Αθηναίος και η εργασία - Η Αθήνα γιορτάζει

Από το βιβλίο του εκπαιδευτικού: (...) *Οι μαθητές επιδιώκεται να μάθουν για τις σπουδαιότερες αθηναϊκές γιορτές* (σελ. 67).

Σύνδεση με το έντυπο: Κεφ. 2: Οι πρώτες παραστάσεις και τα πρώτα θεατρικά οικοδομήματα, Κεφ. 8: Το ωδείο των κλασικών χρόνων: «Οι μουσικοί αγώνες...» και «Η υπόστυλη αίθουσα» (σελ. 29).

Πρόταση αξιοποίησης: Οι μαθητές μπορούν να χωριστούν σε ομάδες εργασίας και να αναζητήσουν πληροφορίες για τους χώρους όπου πραγματοποιούνταν οι παραστάσεις των Μεγάλων Διονυσίων, οι μουσικοί αγώνες των Παναθηναίων, αλλά και τα Ελευσίνια Μυστήρια.

Σύνδεση με άλλο έντυπο: *Ακολούθησέ με στο Αρχαίο θέατρο του Διονύσου.*

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ Αρχαία Ιστορία

Κεφάλαιο: 8. Οι Τέχνες και τα γράμματα την κλασική εποχή

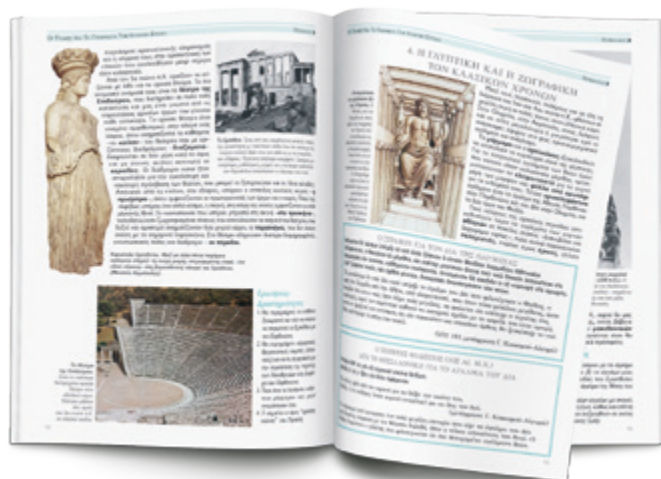
Υποκεφάλαιο: 3. Η αρχιτεκτονική των κλασικών χρόνων

Από το βιβλίο του εκπαιδευτικού: (...) Οι μαθητές επιδιώκεται να εξοικειωθούν με τα σημαντικότερα κλασικά οικοδομήματα, τη χρήση τους και τους ρυθμούς τους. (...) Επισκέψεις σε κοντινούς αρχαιολογικούς χώρους με αρχιτεκτονικά λείψανα αντίστοιχων οικοδομημάτων και εποχών θα προωθήσουν την εμπέδωση του διδακτικού υλικού (σελ.111).

Σύνδεση με το έντυπο: Κεφ. 1: Η μορφή και τα μέρη του θεάτρου, Κεφ. 2: Οι πρώτες παραστάσεις και τα πρώτα θεατρικά οικοδομήματα, Κεφ. 5: Οι μηχανισμοί του ελληνικού θεάτρου, Κεφ. 8: Το ωδείο των κλασικών χρόνων.

Σύνδεση με άλλο έντυπο: Τα ακόλουθα έντυπα της σειράς *Ακολουθήσέ με:* Διονύσου, Θορικού, Αμφιφραίου, Ηφαιστίας, Αρχαίων Αιγών (Βεργίνας).

Σημείωση: Για το αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου (βιβλίο μαθητή, σελ. 112), δες αναλυτικά το έντυπο *Ακολουθήσέ με στα αρχαία θέατρα Ασκληπιείου και πόλεως Επιδαύρου*.

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ Αρχαία Ιστορία

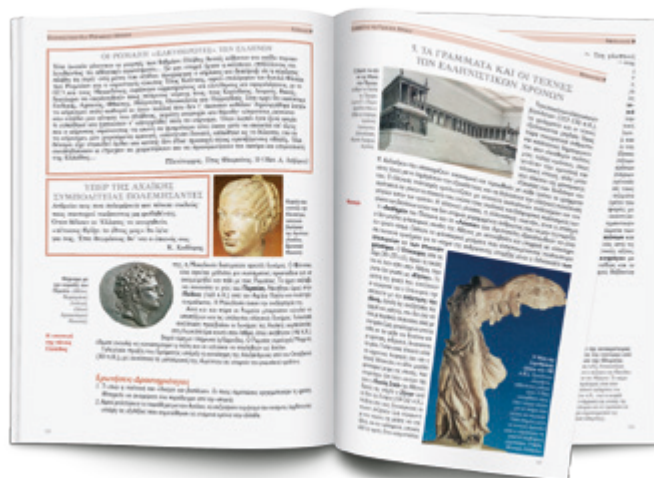
Κεφάλαιο: 9. Ελληνιστικοί και Ρωμαϊκοί χρόνοι

Υποκεφάλαιο: 5. Τα Γράμματα και οι Τέχνες των ελληνιστικών χρόνων

Από το βιβλίο του εκπαιδευτικού: Οι μαθητές επιδιώκεται να δώσουν έμφαση στις αλλαγές και τον χαρακτήρα της ελληνιστικής αρχιτεκτονικής και να αναζητήσουν τους λόγους που οδήγησαν στις παραπάνω εξελίξεις. Σκόπιμη είναι η σύγκριση έργων προηγούμενων περιόδων με έργα της ελληνιστικής εποχής, ώστε να διαφανούν τα νέα στοιχεία (σελ. 122).

Σύνδεση με το έντυπο: Κεφ. 1: Η μορφή και τα μέρη του θεάτρου, Κεφ. 2: Τα πρώτα θεατρικά οικοδομήματα και οι πρώτες παραστάσεις, Κεφ. 3: Το θέατρο στα ελληνιστικά χρόνια (336-31 π.Χ.).

Πρόταση αξιοποίησης: Αντλώντας πληροφορίες από τα παραπάνω κεφάλαια του εντύπου οι μαθητές εντοπίζουν τις βασικές διαφορές στην αρχιτεκτονική των αρχαίων θεάτρων μεταξύ της κλασικής και της ελληνιστικής περιόδου. Χρήσιμη θα ήταν και η αξιοποίηση των ακόλουθων εντύπων αρχαίων θεάτρων της σειράς *Ακολουθήσέ με:* Διονύσου, Θορικού, Αμφιφραίου, Ηφαιστίας, Αρχαίων Αιγών (Βεργίνας) και Ασκληπιείου Επιδαύρου.

A' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Αρχαία Ιστορία

Κεφάλαιο: 9. Ελληνιστικοί και Ρωμαϊκοί χρόνοι

Υποκεφάλαιο: 6. Ελληνορωμαϊκός πολιτισμός

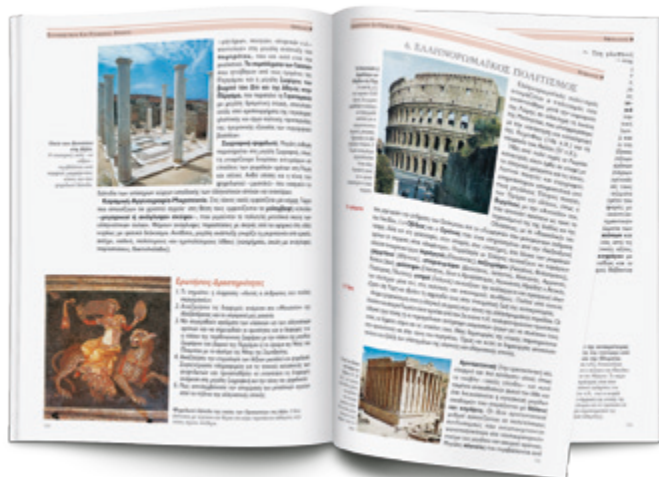
Από το βιβλίο του εκπαιδευτικού: (...) Οι μαθητές επιδιώκεται να αντιληφθούν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα και τον χαρακτήρα του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού, (...) Να διακρίνουν τα στοιχεία που θεωρούνται ρωμαϊκά (σελ. 123).

Από το βιβλίο του μαθητή: (...) Σε τι διαφέρει το αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου (εικ. σελ. 112) από το Κολοσσαίον στη Ρώμη (εικ. σελ. 133); (Ερώτηση 2, σελ. 136), (...) Να αναζητηθούν ρωμαϊκά κτίρια στην ιδιαίτερη πατρίδα σας και να περιγραφούν (Δραστηριότητα 5, σελ. 136).

Σύνδεση με το έντυπο: Κεφ. 3: Το θέατρο στα ελληνιστικά χρόνια (336-31 π.Χ.), Κεφ. 4: Το θέατρο στα ρωμαϊκά χρόνια (30 π.Χ.-324 μ.Χ.), Κεφ. 9: Το ωδείο στα ρωμαϊκά χρόνια (30 π.Χ.-324 μ.Χ.).

Πρόταση αξιοποίησης: Οι μαθητές συγκρίνουν τις αναπαραστάσεις του ελληνιστικού και του ρωμαϊκού θεάτρου (σελ. 16, 20) και εντοπίζουν τις αλλαγές και τις προσθήκες που έγιναν.

Σύνδεση με άλλο έντυπο: Ένα ταξίδι σε αρχαία θέατρα και ωδεία του κόσμου.

B' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Εικαστικά

Ενότητα: 2η. Εφαρμοσμένες Τέχνες

Κεφάλαιο: 1.6 Αρχαίο θέατρο και σκηνογραφία και 1.7

Ο σχεδιασμός του σκηνικού

Από το βιβλίο του εκπαιδευτικού: (...) Να μάθουν για το αρχαίο ελληνικό δράμα και το χώρο του θεάτρου, ώστε να αντιληφθούν ότι είναι αυτό που έθεσε τις βάσεις για την εξέλιξη του παγκόσμιου θεάτρου και της σκηνογραφίας (σελ. 39).

Από το βιβλίο του μαθητή: Να κατασκευάσετε δισδιάστατη ή τρισδιάστατη μακέτα για ένα θεατρικό έργο (Άσκηση 4, σελ. 49).

Σύνδεση με το έντυπο: Κεφ. 1: Η μορφή και τα μέρη του θεάτρου, Κεφ. 2: Οι πρώτες παραστάσεις και τα πρώτα θεατρικά οικοδομήματα, Κεφ. 3: Το θέατρο στα ελληνιστικά χρόνια (336-31 π.Χ.), Κεφ. 5: Οι μηχανισμοί του ελληνικού θεάτρου.

Πρόταση αξιοποίησης: Με αφορμή τις εικόνες του εντύπου οι μαθητές μπορούν να συζητήσουν για τη μορφή του αρχαίου θεάτρου και τη σχέση του με την τέχνη της σκηνογραφίας (ενδεικτικά: εικ. 17-19, σελ. 22-23). Ακόμη, μπορούν να κατασκευάσουν μακέτες μηχανισμών και σκηνικών που πλαισίωναν τη δράση των υποκριτών και του χορού σε ένα αρχαίο θέατρο.

ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Ενότητα: Η νεότερη λογοτεχνία. Η λογοτεχνία από το 1922 ως το 1945

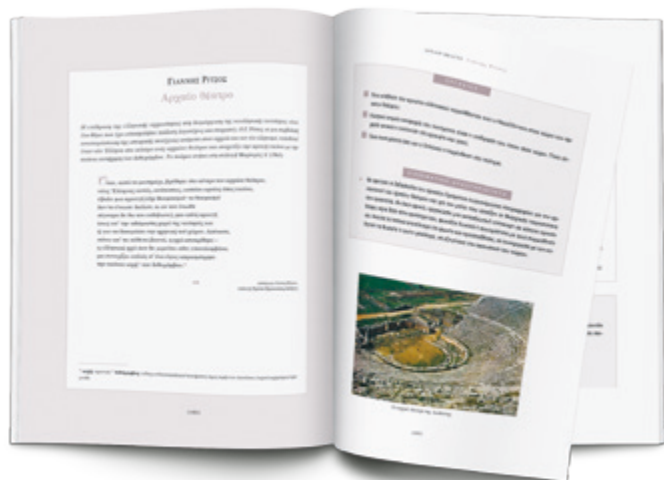
Ποίημα: Γιάννης Ρίτσος, *Αρχαίο Θέατρο* (σελ. 188)

Από το βιβλίο του εκπαιδευτικού: (...) *Να συσχετιστεί το θέμα του ποιήματος με το γνωστικό υπόβαθρο των μαθητών, οι οποίοι μελετούν τη δομή και τη λειτουργία του αρχαίου θεάτρου στο μάθημα της δραματικής ποίησης* (σελ. 128).

Από το βιβλίο του μαθητή: Οι μαθητές καλούνται να συγκεντρώσουν πληροφορίες για την αρχιτεκτονική του αρχαίου θεάτρου. Ακόμη, προτείνεται η επίσκεψη σε κάποιο αρχαίο θέατρο, με σκοπό να δοκιμάσουν και να εξηγήσουν την ακουστική του χώρου (Διαθεματική δραστηριότητα, σελ. 189).

Σύνδεση με το έντυπο: Κεφ. 1: Η μορφή και τα μέρη του θεάτρου, Κεφ. 6: Η εικόνα και ο ήχος στα αρχαία θέατρα.

Σύνδεση με άλλα έντυπα: Όλα τα έντυπα της σειράς *Ακολουθήσέ με*.

ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ & Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Δραματική ποίηση

Αριστοφάνη «Ορνιθες»

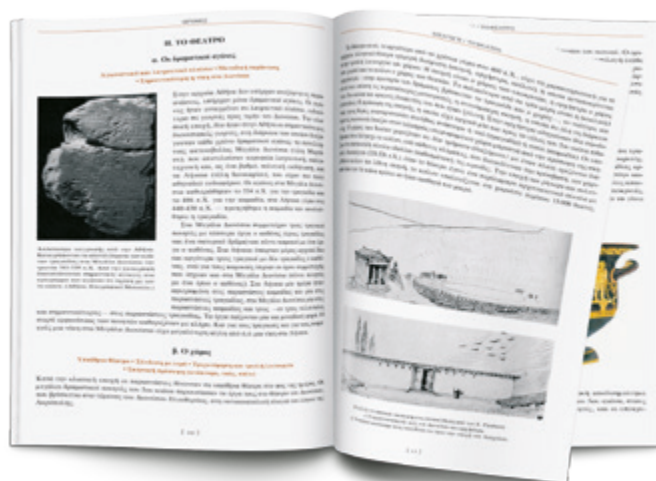
Σοφοκλέους Τραγωδία: «Αντιγόνη» και «Φιλοκλήτης»

Ενότητα: Εισαγωγή

Από το βιβλίο του εκπαιδευτικού: Ποιες οι διαφορές στο σκηνικό χώρο συγκρίνοντας μια αρχαία θεατρική παράσταση με μια σύγχρονη; («Ορνιθες», σελ.9).

Σύνδεση με το έντυπο: Κεφ. 1: Η μορφή και τα μέρη του θεάτρου, Κεφ. 2: Οι πρώτες παραστάσεις και τα πρώτα θεατρικά οικοδομήματα, Κεφ. 3: Το θέατρο στα ελληνιστικά χρόνια (336-31 π.Χ.), Κεφ. 5: Οι μηχανισμοί του ελληνικού θεάτρου, Κεφ. 6: Η εικόνα και ο ήχος στα αρχαία θέατρα.

Πρόταση αξιοποίησης: Αποτελεί μια ξεχωριστή ευκαιρία για τους μαθητές προκειμένου ν' ανακαλύψουν την αλήθεια του ποιητικού λόγου και τη σύνδεσή του με τις πρωτογενείς πηγές, όπως παραδίδονται από την επιστήμη της αρχαιολογίας, για να φωτίσουν πτυχές του αρχαίου θεάτρου. Οι εικόνες του εντύπου προσφέρονται ως χρήσιμο εργαλείο κατανόησης και οπτικοποίησης των πληροφοριών του εντύπου.

A' ΛΥΚΕΙΟΥ Ιστορία του αρχαίου κόσμου

Ενότητα: VI. Η ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Κεφάλαια: 1.1 Η εποχή του Αυγούστου (30 π.Χ.-14 μ.Χ.) και 1.4 Ρωμαϊκή τέχνη

Από το βιβλίο του μαθητή: (...) *Οι Ρωμαίοι στα έργα της τέχνης τους μιμήθηκαν ελληνικά πρότυπα* (σελ. 220), Άσκηση 9, σελ. 225.

Σύνδεση με το έντυπο: Κεφ. 3: Το θέατρο στα ελληνιστικά χρόνια (336-31 π.Χ.), Κεφ. 4: Το θέατρο στα ρωμαϊκά χρόνια (30 π.Χ.-324 μ.Χ.), Κεφ. 9: Το ωδείο στα ρωμαϊκά χρόνια (30 π.Χ.-324 μ.Χ.).

Πρόταση αξιοποίησης: Με οδηγό μια σειρά από εικόνες ελληνιστικών και ρωμαϊκών θεάτρων και ωδείων οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν και να εντοπίσουν χαρακτηριστικά της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής και τέχνης, καθώς και τις διαφορές της από την αντίστοιχη ελληνική. Ιδιαίτερα χρήσιμες μπορούν να φανούν οι αναπαραστάσεις του θεάτρου (σελ. 16 και 20) σε κάθε εποχή.

Σύνδεση με άλλο έντυπο: *Ένα ταξίδι σε αρχαία θέατρα και ωδεία του κόσμου.*

A' ΛΥΚΕΙΟΥ Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Ενότητα: Αθηναϊκή Σχολή

Ποίημα: Λάμπρος Πορφύρας, *Το Θέατρο* (σελ. 460)

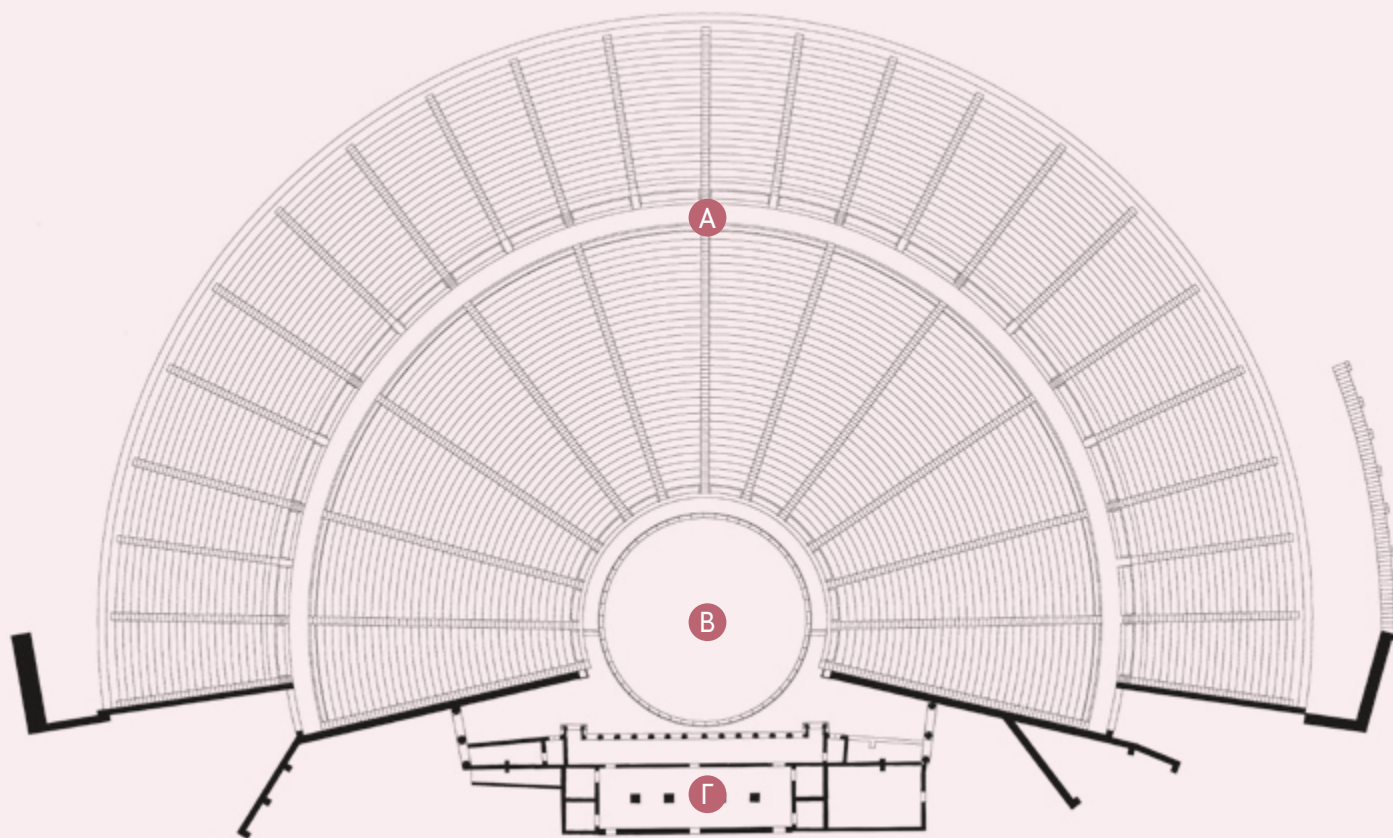
Από το βιβλίο του εκπαιδευτικού: (...) *Να επισημανθεί το σκηνικό του ποιήματος: χώρος, χρόνος, ατμόσφαιρα, (...) Πώς σχετίζεται ο τίτλος του ποιήματος με το περιεχόμενό του;* (σελ. 234).

Σύνδεση με το έντυπο: Αξιοποίηση του εντύπου συνολικά.

Πρόταση αξιοποίησης: Μέσα από τις σελίδες του εντύπου οι μαθητές μπορούν να βρουν πληροφορίες και εικόνες, τις οποίες μπορούν να αξιοποιήσουν στο πλαίσιο της δραστηριότητας.

Κάτοψη Ελληνικού Θεάτρου

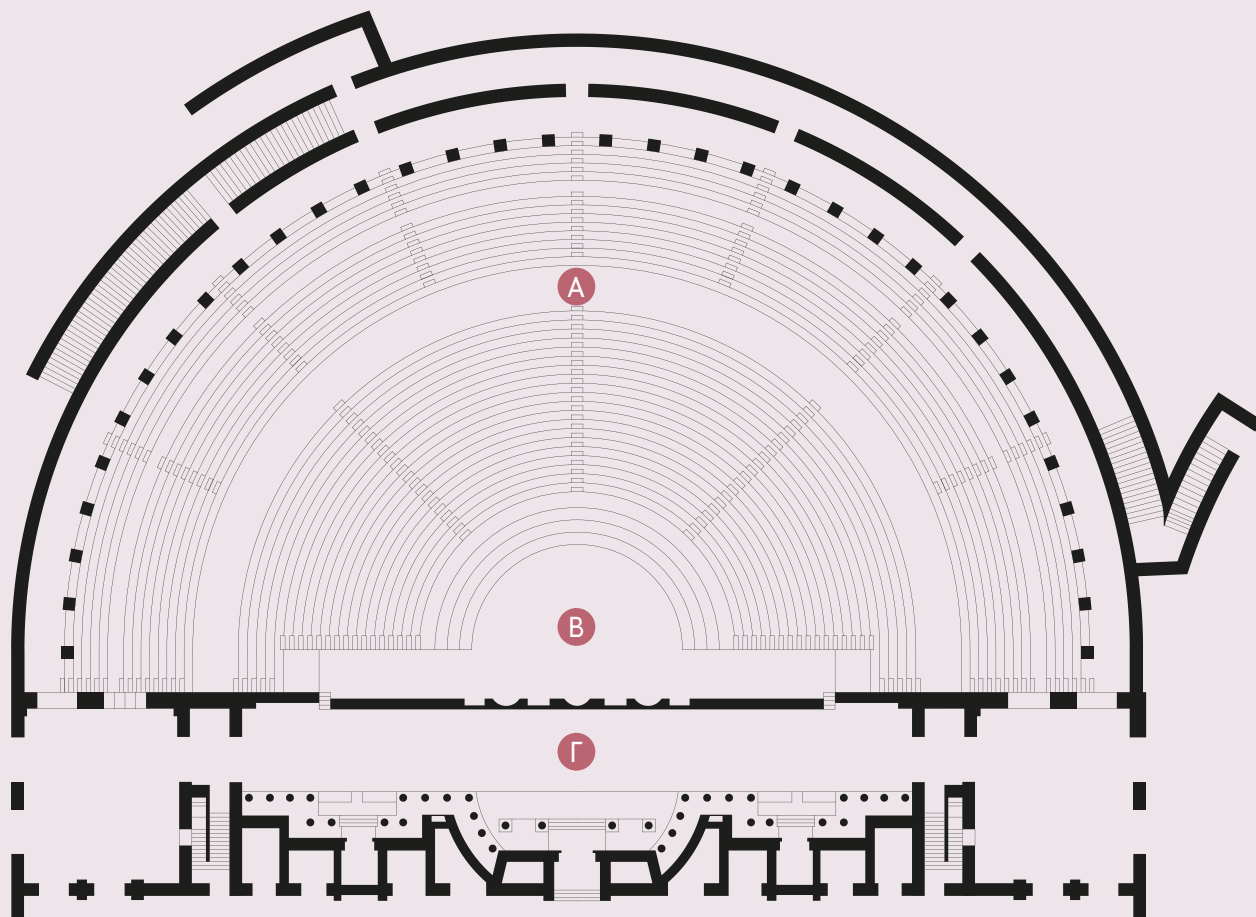

Α Κοίλο

Β Ορχήστρα

Γ Σκηνή

Κάτοψη Ρωμαϊκού θεάτρου

A Κοίλο

B Ορχήστρα

Γ Σκηνή

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Αγγελικόπουλος, Β. (1999α), «Ένας χάρτης-πανόραμα του κόσμου των αρχαίων θεάτρων», στο: *Αφιέρωμα* (επιμ. Β. Αγγελικόπουλος), ένθετο *Επτά Ημέρες-Καθημερινή* (25/7/1999), σελ. 16-17.
- Αγγελικόπουλος, Β. (1999β), «Ρωμαϊκά θέατρα: Η θεαματική εξέλιξη ενός μοναδικού προτύπου», στο: *Αφιέρωμα* (επιμ. Β. Αγγελικόπουλος), ένθετο *Επτά Ημέρες-Καθημερινή* (1/8/1999), σελ. 2.
- Αδάμ-Βελένη, Π. (2006), *Θέατρο και Θέαμα στον Ρωμαϊκό Κόσμο*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Βαλαβάνης, Π. (2009), «Σύντομο περίγραμμα της έρευνας για το Διονυσιακό θέατρο», στο συλλογικό έργο *Θέατρο και κοινωνία στη διαδρομή της ελληνικής ιστορίας, Μελέτες από μια ημερίδα προς τιμήν της Α. Ραμού-Χαψιάδη*, σελ. 83-109, Αθήνα: Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών - Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα.
- Blume, H.-D. (1999), *Εισαγωγή στο αρχαίο θέατρο* (4η έκδ.), μτφρ.: Μ. Ιατρού, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.
- Γώγος, Σ. (1999), «Τύποι και χρήσεις ρωμαϊκών θεάτρων: Μαζί με την Αγορά, έπρεπε να βρεθεί χώρος για θέατρο...», στο: *Αφιέρωμα* (επιμ. Β. Αγγελικόπουλος), ένθετο *Επτά Ημέρες-Καθημερινή* (1/8/1999), σελ. 8-9.
- Γώγος, Σ. (2005), *Το Αρχαίο Θέατρο του Διονύσου*, Αθήνα: Μίλτος.
- Γώγος, Σ. (2008), *Τα αρχαία ωδεία της Αθήνας*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Camp, J.M. (2004), *Η Αρχαία Αγορά της Αθήνας: Οι ανασκαφές στην καρδιά της κλασικής πόλης*, μτφρ. Μ. Κλεώπα, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.
- Δρούγου, Στ. (2011), «Η διπλή έννοια του θεάτρου: Η πολιτική και η τέχνη», στο: Αδρύμη-Σισμάνη, Β. (επιμ.) *Αρχαία θέατρα στη Θεσσαλία* (2η έκδ.) (σελ. 17-22), Αθήνα: Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Θεσσαλικών Σπουδών-Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου-Διάζωμα.
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Κλασικός Ελληνισμός* (1972), Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Ελληνιστικοί Χρόνοι* (1974), Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Μπάρκας, Ν. (1994), «Η ακουστική ως παράμετρος σχεδιασμού στο αρχαίο ελληνικό θέατρο», στο: *Μνημείο και περιβάλλον: Επιστημονική περιοδική έκδοση για την αρχιτεκτονική κληρονομιά και το περιβάλλον*, τ.2, σελ. 39-55, Θεσσαλονίκη: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας/Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας-Παρατηρητής.
- Μπολέτης, Κ. (2009), «Εισαγωγή στον αρχαίο θεατρικό χώρο», στο: *«Διάζωμα»: Κίνηση πολιτών για την ανάδειξη των αρχαίων θεάτρων* (σελ. 27-35), Αθήνα: Διάζωμα.
- Μπολέτης, Κ. και Πιτένης, Μ. (1999α), «Όπου Έλληνες, και θεατρικοί χώροι: Καταγραφή των αρχαίων ελληνικών θεάτρων που σώζονται σήμερα», στο: *Αφιέρωμα* (επιμ. Β. Αγγελικόπουλος), ένθετο *Επτά Ημέρες-Καθημερινή* (25/7/1999), σελ. 13-15.
- Μπολέτης, Κ. και Πιτένης, Μ. (1999β), «Από τη Μεσοποταμία ως τη Βρετανία: Καταγραφή των ρωμαϊκών θεάτρων και ωδείων που σώζονται σήμερα», στο: *Αφιέρωμα* (επιμ. Β. Αγγελικόπουλος), ένθετο *Επτά Ημέρες-Καθημερινή* (1/8/1999), σελ. 10-14.
- Μποσνάκης, Δ. (1999), «Θέατρα μνήμης άξια...: Μια περιήγηση στα αντιπροσωπευτικότερα από τα σωζόμενα αρχαία ελληνικά θέατρα», στο: *Αφιέρωμα* (επιμ. Β. Αγγελικόπουλος), ένθετο *Επτά Ημέρες-Καθημερινή* (25/7/1999), σελ. 18-21.
- Μποσνάκης, Δ. και Γκαγκτζής, Δ. (χ.χ.), *Αρχαία θέατρα... Θέατρα θέας άξια...*, Αθήνα: Ιτανός.
- Μπούρας, Χ. (1980), *Μαθήματα Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής*, α' τόμος (3η έκδ.), Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.
- Moretti, J.-Ch. (2009), *Θέατρο και Κοινωνία στην Αρχαία Ελλάδα* (3η έκδ.), μτφρ. Ε. Δημητρακοπούλου, Αθήνα: Πατάκη.
- Müller-Wiener, W. (1995), *Η αρχιτεκτονική στην αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Μπ. Σμιτ-Δούνα, Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Παπαθανασόπουλος, Θ. (1993), *Το ιερό και το θέατρο του Διονύσου*, Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Πορτελάνος, Α. (1998), «Η αρχιτεκτονική του αρχαίου θεάτρου», στο: *Μια σκηνή για τον Διόνυσο: Θεατρικός Χώρος & Αρχαίο Δράμα* (σελ. 91-109), Αθήνα: Σπύρος Μερκούρης-Καπόν.
- Πορτελάνος, Α. (1999α), «Δημιουργία μιας αθάνατης μορφής: Η αρχιτεκτονική του αρχαίου ελληνικού θεάτρου», στο: *Αφιέρωμα* (επιμ. Β. Αγγελικόπουλος), ένθετο *Επτά Ημέρες-Καθημερινή* (25/7/1999), σελ. 7-10.
- Πορτελάνος, Α. (1999β), «Στα πρότυπα του ελληνικού θεάτρου: Από το απέριτο ανοικτό ελληνικό θέατρο στο βαρύ, κλειστό ρωμαϊκό», στο: *Αφιέρωμα* (επιμ. Β. Αγγελικόπουλος), ένθετο *Επτά Ημέρες-Καθημερινή* (1/8/1999), σελ. 3-6.
- Τζεκάκης, Εμ. (1999α), «Η ακουστική του αρχαίου θεάτρου: Πού οφείλεται η εξαιρετική ακουστική των αρχαίων θεάτρων;», στο: *Αφιέρωμα* (επιμ. Β. Αγγελικόπουλος), ένθετο *Επτά Ημέρες-Καθημερινή* (25/7/1999), σελ. 11-12.
- Τζεκάκης, Εμ. (1999β), «Η ακουστική στο ρωμαϊκό θέατρο: Κέρδισε σε ακουστική, έχασε σε φινέτσα...», στο: *Αφιέρωμα* (επιμ. Β. Αγγελικόπουλος), ένθετο *Επτά Ημέρες-Καθημερινή* (1/8/1999), σελ. 7.

Τραυλός, Ι. (1993), *Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών* (2η έκδ.), Αθήνα: Καπόν.
 Wiles, D. (2009), *Το Αρχαίο Ελληνικό Δράμα ως Παράσταση: Μια Εισαγωγή*, μτφρ. Ε. Οικονόμου, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
 Χουρμουζιάδης, Ν. (2009), «Δράμα και χώρος στο κλασικό θέατρο», στο: «Διάζωμα»: *Κίνηση πολιτών για την ανάδειξη των αρχαίων θεάτρων* (σελ. 37-50), Αθήνα: Διάζωμα.

Ξενόγλωσση

Ciancio-Rossetto, P. & Pisani-Sartorio, G. (ed.) (1994-1996), *Greek and Roman Theatres: At the roots of acted language*, Torino: SEAT.
 Karadedos, G., Zafranias, V. & Karampatzakis, P., *An approach into the acoustic evolution of ancient odea* in The Acoustics of Ancient Theatres Conference, Patras, 18-21 September 2011.
 Sear, F. (2006), *Roman Theatres: An Architectural Study*, Oxford: Oxford University Press.

Πηγές από το διαδίκτυο

Αριστοδήμου, Γ. (2005), «Θέατρα στη Μ. Ασία» στο: *Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μικρά Ασία*. Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=4474> (προσπελάστηκε στις 27/03/2012).
 Στεγασμένοι χώροι μουσικής της αρχαιότητας: το Ηρώδειο. Περίληψη της ομιλίας του καθ. Μ. Κορρέ στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών (20 Μαρτίου 2012). Διαθέσιμη στον διαδικτυακό τόπο: http://www.diazoma.gr/gr/Page_03-02_Content.asp?Article=298 (προσπελάστηκε στις 11/10/2012).
 Χλέπα, Ε.-Α. (2002), «Χρήση θεάτρων και ωδείων», στο: ένθετο *Επτά Ημέρες-Καθημερινή* (10/3/2002). Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: http://www.diazoma.gr/GR/Page_04-04_001.asp (προσπελάστηκε στις 05/02/2012).

Προέλευση εικόνων

Εικ. αναπτ. εξωφύλλου: Εφορεία Αρχαιοτήτων Αργολίδας (*Κάτοψη θεάτρου Ασκληπιείου Επιδαύρου*)
 Εικ. αναπτ. οπισθοφύλλου: Sear, F. (2006), *Roman Theatres: An Architectural Study*, Oxford: Oxford University Press. (*Κάτοψη Θεάτρου Οράγγης*)
 Εικ. Περιεχομένων, 2, 3, 22: Εφορεία Αρχαιοτήτων Αργολίδας
 Εικ. 1, 9, 23: Εφορεία Αρχαιοτήτων Αθηνών
 Εικ. 4: Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων
 Εικ. 5: Εφορεία Αρχαιοτήτων Λάρισας
 Εικ. 6, 28, 29: Διεύθυνση Μουσείων
 Εικ. 7, 24, 25: Μουσείο Ακρόπολης
 Εικ. 8: Γώγος, Σ. (2005), *Το Αρχαίο Θέατρο του Διονύσου*, Αθήνα: Μίλτος (Κατάλληλη επεξεργασία για εκπαιδευτική χρήση από την ομάδα εργασίας του εντύπου)
 Εικ. 10, 11, 14, 15: Corbis/SmartMagna.com
 Εικ. 12, 16: Ciancio-Rossetto, P. & Pisani-Sartorio, G. (ed.) (1994-1996), *Greek and Roman Theatres: At the roots of acted language*, vol. 1, Torino: SEAT.
 Εικ. 13: Monumenta (Αστική Μν Κερδοσκοπική Εταιρεία για την προστασία της φυσικής και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς Ελλάδας και Κύπρου)
 Εικ. 17-19: Προσωπικό αρχείο Γ. Καραδέδου, αρχιτέκτονα-αρχαιολόγου, καθηγητή Α.Π.Θ.
 (Εικ. 17: Κατάλληλη επεξεργασία για εκπαιδευτική χρήση από την ομάδα εργασίας του εντύπου)
 Εικ. 20: Εφορεία Αρχαιοτήτων Φωκίδας
 Εικ. 21: Laif/www.iml.gr
 Εικ. 27: Εφορεία Αρχαιοτήτων Πρέβεζας

Το έργο «Σχεδιασμός και παραγωγή παιδαγωγικών εργαλείων για την ανάδειξη της σημασίας του θεάτρου στην αρχαιότητα και σήμερα» (κωδικός MIS 339817) υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΜΟΥΣΕΙΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ISBN: 978-960-386-225-3